

MOKSLO LIETUVA

2005 m. kovo 3–23 d.

LIETUVOS MOKSLININKŲ LAIKRAŠTIS

Nr. 5 (317)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Kaina 2 Lt

Gedimino Žemlicko nuotraukos

Poetas Justinas Marcinkevičius spausdintuvininko Martyno Kuktos veiklą pavadino žygdarbiu; greta – Česlovas Juršėnas ir Andrius Vaišnys

Iš užmaršties prikeltas

Vilniaus mieste atsirado dar vienas reikšmingas istorijos ir kultūrinio gyvenimo ženklas. Ant Totorių gatvės 20 namo sienos, kur buvo lietuvių spaustuvininko Martyno Kuktos spaustuvė, vasario 16 d. atidengta atminimo lenta. Ja ženklinama vieta, kur 1918 m. atspausdintas Lietuvos Tarybos narių 1918 m. vasario 16 d. priimto Nutarimo tekstas apie skelbiamą nepriklausomą demokratinius pagrindais su tvarkytą Lietuvos valstybę su sostine Vilniuje. Yra ir papildoma lentelė, kurioje įrėžtas šis vadinamasis Vasario 16-osios Akto tekstas su 20 pasirašiusių Lietuvos Tarybos narių, iš kurių pirmas – daktaras Jonas Basanavičius, pavardėmis. Aktas atspausdintas lentelėje tuo šriftu, koku buvo surinktas M. Kuktos spaustuvėje. Iš šio namo Vasario 16-osios Aktas pasklido po Lietuvą.

Atminimo lenta spaustuvininkui Martynui Kuktai ir Vasario 16-osios Aktui

Šiame name buvo išspausdintas Vasario 16-osios Aktas

Tai, kad Lietuva labai greitai sužinojo apie istorinį Lietuvos Tarybos Nutarimą ir atkurtą Lietuvos valstybę, nusipelnė ir spaustuvininkas Martynas Kukta. Paragintas Petro Klimo, vieno iš Vasario 16-osios Akto signatarų, M. Kukta išspausdino atsišaukimą su Akto tekstu ir signatarų parašais. Jau vasario 19 d. šis dokumentas buvo pradėtas platinti visoje Lietuvoje.

Šiuos labai svarbius dalykus priminė mokslo istorikas bei Lituanistikos tradicijų ir paveldo įprasminimo komisijos visuomeninis sekretorius LR Seimo ryšių su visuomene skyriaus vadovas Andrius Vaišnys. Jam ir pavyko nustatyti autentišką šios spaustuvės vietą. A. Vaišnys neužmiršo paminėti, kad M. Kuktos spaustuvė yra veikusi dviejose Vilniaus vietose, o lemtingą Lietuvai 1918 m. vasarį ji veikė būtent šiame gyvenamajame name.

Priminsime, kad M. Kuktos spaustuvė Vilniuje veikė 1906–1924 metais. 1906–1910 m. išspausdino apie pusantro šimto lietuviškų

knygų, spausdino lietuviškus dienraščius, tarp kurių paminėsime *Vilniaus žinias*. Iš pradžių šis dienraštis spausdintas Petro Vileišio spaustuvėje, kurią įrengti padėjo M. Kukta ir iki 1906 m. jai vadovavo. Įkūręs savo spaustuvę M. Kukta spausdino Lietuvos Tarybos oficialų dienraštį *Lietuvos aidas*. Nuo 1906 m. iki Pirmojo pasaulinio karo jis išleido apie 300 knygų, Nukelta į 8 p.

Kuo gyvena Ispanijos fizikų draugija

Vasario 18–19 d. Vilniuje, Lietuvos mokslų akademijoje, vyko Europos fizikų draugijos Vykdomojo komiteto posėdžiai, kuriuose buvo svarstomi svarbūs mokslo raidos klausimai. Vasario 19 d. taip pat vyko išplėstinis tarptautinis seminaras, skirtas fizikos mokymo klausimams. Pagal Vilniuje suformuluotas mokslo politikos gaires bus atitinkamai orientuojama ir Europos fizikų draugijos veikla šiais klausimais.

Vilniuje posėdžiavę Europos fizikų draugijos Vykdomojo komiteto nariai yra savo šalių fizikų draugijų prezidentai. Buvo ir viena išimtis – Ispanijos karališkajai fizikų draugijai Komitete atstovauja ne jos prezidentas, bet viceprezidentas Cherardas Delgadas BARIJUS (Gerardo Delgado Barrio). Jį *Mokslo Lietuva* ir kalbina.

Karalius – Fizikų draugijos prezidentas

Pone Cherardai Delgadai Barijau, malonu Jus matyti Lietuvoje, Vilniuje. Tikiuosi, kad Jūs mums papasakosite daug įdomių dalykų apie Ispanijos karališkąją fizikų draugiją, kurios viceprezidentas esate. Ar tiesa, kad Ispanijos karališkosios fizikų draugijos prezidentas yra karalius Chuanas Karlosas (Juan Carlos)?

Iš tikrųjų Ispanijos karalius yra ir mūsų šalies Karališkosios fizikų draugijos prezidentas. Tačiau „kasdienio darbo prezidentas“ iš tiesų esu aš.

Kokios Jūsų kaip „kasdienio prezidento“ pareigos?

Turime tipišką fizikų draugiją, panašiai kaip, pavyzdžiui, Vokietijos fizikų draugija ar Fizikos institutas Didžiojoje Britanijoje. Penki darbuotojai Draugijoje dirba visą darbo dieną. Draugija vienija apie 3 tūkst. narių. Organizuojame įvairius renginius, apskritai netrūksta veiklos. Pavyzdžiui, rengiame festivalius *Fizika scenoje*. Vidurinėse mokyklose Nukelta į 3 p.

2, 9 p.

KUO KOVAS SVARBUS SIMPOZIUMUI

6-7 p.

DAILININKO ANTANO TAMOŠAIČIO 99-ASIS GIMTADIENIS

7, 15 p.

NEI JUOKTIS, NEI VERKTI

10 p.

MOKSLAS – ŪKIUI IR VISUOMENEI

15-16 p.

KAZYS MORKŪNAS – VITRAŽO GALIA

Kovo mėnuo svarbus rengiantis Simpoziumui

XIII simpoziumo organizacinio komiteto pirmininko pavaduotojas dr. Vyngintas Gontis

Birželio 30–liepos 4 d. Lietuvoje vyks XIII pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumas. Mokslo Lietuva kalbina Simpoziumo organizacinio komiteto pirmininko pavaduotoją dr. Vyngintą GONTĮ ir bando išsiaiškinti, kaip vyksta pasirengimas šiam pasaulio lietuvių forumui.

Kad neliktų nežinojusiųjų

Kovo mėnuo norintiesiems dalyvauti Simpoziume yra labai svarbus. Kuo?

Pasirengimas Simpoziumui prasidėjo beveik prieš metus, pirmieji pranešimai apie Simpoziumą pasirodė 2005 m. vasarą. O šių metų kovo 15-oji – tai paskutinė diena, kai reikia pateikti pranešimų tezes. Tie, kurie rengiasi dalyvauti Simpoziume, aišku, supranta, kokia tai svarbi data. Internetu reikia susipažinti su visa informacija apie Simpoziumą, su reikalavimais tezėms, pradine programa, parengti ir laiku pateikti savo pranešimo tezes.

Ar neatsitiks, kaip neretai būna, kad atsiras tokių, kurie nieko nežinojo, ar sužinojo per vėlai. Girdi, viskas daryta už uždarytų durų, slaptai.

Taip tikrai neturėtų būti, nes apie būsimą Simpoziumą buvo rengiamos spaudos konferencijos, kad ir 2004 m. gruodį LR Seime, informacija skelbta spaudoje, pagaliau parengtas pirmasis lankstinukas apie Simpoziumą, kuris išplatintas mokslo ir studijų institucijose mokslininkams ir visuomenei. Dabar platina mas ir antrasis patikslintas to lankstinukų variantas. Dalis lankstinukų perduota LR užsienio reikalų ministerijai, taigi bus išvežiotas po Lietuvos ambasadas užsienio šalyse, kur dirba lietuviai mokslininkai. Taip pat informacija platinama ir užsienio lietuvių bendruomenėse.

Svarbiausias informacijos šaltinis yra internetas, Simpoziumo organizacinio komiteto tinklalapis <http://mks.lms.lt>. Taigi bet kurioje pasaulio dalyje prieinama visa informacija apie šį lietuvių forumą.

Ar norintieji dalyvauti Simpoziume turi galimybę pareikšti savo pasiūlymus, pageidavimus?

Taip, nes minėtame tinklapyje numatytos ir diskusijų galimybės. Kiekvienas gali teikti pasiūlymus, nes tai interaktyvus puslapis. Registruojame žmonių aktyvumą, ir galiu pasidžiaugti, kad šiemet tas aktyvumas didesnis nei bet kada. Jau dabar (kalbėtasi vasario 23 d. – G. Z.) internetiniame puslapyje apsilankė daugiau kaip 6 tūkst.

besidominčiųjų Simpoziumu. O daugiau nei 160 žmonių jau užsiregistravo kaip norintys dalyvauti Simpoziume.

Kadangi mokslininkams įprasta viską daryti paskutinę minutę, artėjant kovo 15-ajai tikimės labai didelio aktyvumo.

Apie Simpoziumą turi žinoti viso pasaulio lietuviai

Turite mintyje viso pasaulio lietuvius? Beje, ar visi turi vienodas galimybes teikti tezes ir laukti Simpoziumo mokslinės programos komiteto sprendimo?

Taip, jokių apribojimų nėra. Ta pačia proga norėčiau padėkoti mūsų išeivijos kolegoms ir ypač dr. Stasiui Bačkaičiui, kuris yra aktyvus Simpoziumo idėjos propaguotojas ir skatintojas. Jaučiame, kad susidomėjimo Simpoziumu esama ne tik Lietuvoje, bet ir pasaulyje. Tiesa, reikėtų daugiau padaryti, kad kitose Europos šalyse dirbantys mokslininkai apie Simpoziumą sužinotų daugiau ir aktyviau jame dalyvautų. Artimiausiu metu skleisime informaciją elektroniniu paštu, nes turime pakankamai didelę duomenų bazę, per kurią mėginsime aktyvinti savo darbą. Vienas iš mūsų tikslų, kad kuo daugiau užsienyje gyvenančių ir dirbančių mokslininkų dalyvautų Simpoziume. Esu tikras, kad šiemet pasieksime kuo geriausių rezultatų. Šiandien galiu pasakyti, kad iš 160 užsiregistravusiųjų per 20 yra lietuvių iš užsienio.

Kuo galima pasiremti

Į ką galėsite atsiremti organizaciniame darbe?

Simpoziumą organizuoja daug institucijų. Aktyviai dalyvauja LR švietimo ir mokslo ministerija. Ministro įsakymu sudarytos pagrindinės darbo grupės: Simpoziumo mokslinė taryba ir organizacinis komitetas. Simpoziumo finansavimu taip pat rūpinasi ministerija.

Simpoziumo tarybai vadovauja Lietuvos mokslų akademijos prezidentas akad. Zenonas Rokus Rudzikas, ir pati Mokslų akademija yra viena iš svarbiausių organizatorių. Tradiciškai dar vienas svarbus organizatorius yra Lietuvos mokslininkų sąjunga. LR Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitetas taip pat parodė susidomėjimą ir norą dalyvauti šioje veikloje, jis yra ir vienas organizatorių.

Galima priminti, kad Vydas Gedvilas savo kaip Komiteto pirmininko veiklą pradėjo atvykimu į Simpoziumo organizacinės tarybos posėdį.

Be to, savo iniciatyva Seime surengė ir spaudos konferenciją, skirtą Simpoziumui. Iki Simpoziumo pradžios dar daugoka laiko, bet artėjant Simpoziumui visuomenės susidomėjimas šiuo renginiu turėtų didėti.

Kokie didžiausi sunkumai organizaciniame darbe?

Sunkumai visada tie patys – kažkam tenka atlikti visą darbą. Kai organizuojančių institucijų daug, tai darbo pasidalijimas tampa vienu sudėtingiausių dalykų. Gerai, jeigu yra geranoriškas bendradarbiavimas, pasiseka nedubliuoti tų pačių dalykų ir t. t. Kaskart organizuodami šį darbą, stengiamės nekartoti klaidų, norisi daryti geriau. Kita vertus, ne pirmą Simpoziumą organizuojame, turime patirties, kuri suteikia pasitikėjimą.

Grįsta tautiškumu ir bendruomeniškumu

Jeigu tarp JAV išeivijos yra nemažai entuziastų, suvokiančių šio Simpoziumo reikšmę ir noriai prisidedančių prie jo organizavimo ir garsinimo, tai Europos

Sąjungos šalyse kažkodėl apie tokius židinius ar net pavienius Simpoziumo garsinimo entuziastus ne kažin ką girdime. Net iš Briuselio mūsų nepasiekia bent kiek garsesni signalai, kad kas nors imtųsi Simpoziumo idėjos propagavimo ar panašiai.

Iš tikrųjų Simpoziumų organizavimo ir garsinimo veikloje labai svarbus vaidmuo tenka būtent pilietinėms organizacijoms. Juk ir pati šių simpoziumų idėja kilo lietuvių išeivijos visuomeninėse organizacijose: Amerikos ir Pasaulio lietuvių inžinierių ir architektų sąjungoje, Amerikos lietuvių gydytojų sąjungoje ir kitose. Ten, kur gerai veikia lietuvių bendruomenės, kur išlaikyta tautiškumo dvasia, jungianti lietuvius, ten pakanka supratimo ir noro daryti tokį darbą.

Ten, kur tokių visuomeninių darinių nėra, labai sunku ką nors visuomeniškai reikšmingo padaryti. Taigi reikia bendruomeninės organizacijos ir didžia dalimi tautinės dvasios, be kurios ir Pasaulio lietuvių simpoziumai nebūtų nei prasidėję, nei vykę tiek daug metų. Tie, kurie yra pabuvoję Čikagoje rengtuose simpoziumuose, gali suprasti, kaip tautiškumo ir bendruomeniškumo dvasia grįsti Simpoziumai tapo gyvybingi ir išlaikė laiko išmėginimą.

Simpoziumo sekcijos

Labai įdomi ir reikšminga tema, kuriai, jeigu mūsų sumanymams bus lemta išsipildyti, mes ateityje dar skirsime deramą dėmesio „Mokslo Lietuvos“ puslapiuose. Apmąstymams ir platesniems apibendrinimams laikas dar ateis, o dabar skirkime daugiau dėmesio konkrečioms dalykams, kurie galėtų praversti būsimiesiems Simpoziumo dalyviams. Gal pakomentuokite, kokiose sekcijose vyks Simpoziumo darbas?

Simpoziume girdėsime plenarinius pranešimus, skirtus plačiajai auditorijai, kuriuose vyraus apibendrinimai ir net politinės diskusijos, bei pranešimus devyniose sekcijose. Pastarasis Simpoziumas išsiskirs iš kitų mokslinių renginių tuo, kad skirtingų sričių mokslininkai kviečiami diskutuoti apie visiems mums svarbius dalykus, taip pat ir tautos

bei valstybės raidos klausimais. Tai gera proga išryškinti mokslo reikšmę valstybei, diskutuoti apie mokslo prioritetus ir jų įgyvendinimo kelius.

Šį kartą netgi atsisakėme programoje mokslo sričių vardijimo, mėginame siūlomas temas formuluoti kaip svarbias ir prioritetas Lietuvos kryptis. Todėl sudarėme 9 sekcijas, kuriose ir numatytos diskusijos.

Pirmoji sekcija – *Lietuvių tautos ir Lietuvos valstybės, visuomenės ir kultūros dabartis, raida ir paveldas*. Lietuvos mokslo taryba siūlo labai plačią lituanistikos mokslų sampratą, kuri apimtų visus mokslinius tyrimus, susijusius su lietuvių tautos bei valstybės raida ir paveldu. Todėl lituanistika apima svarbią Lietuvoje atliekamų mokslinių tyrimų dalį socialinių bei humanitarinių mokslų srityje, tačiau lietuvių visuomenės bei kultūros tyrimai, atliekami už Lietuvos ribų, yra nemažiau reikšmingi. Šioje sekcijoje kviečiame Simpoziumo dalyvius pristatyti atliekamus lituanistikos tyrimus.

Kita tema – *Lietuva ir lietuviai pasaulyje*. Nors ši sekcija taip pat yra susijusi su lituanistika, joje norėtume surinkti daugiau praktinę ir net organizacinę reikšmę turinčių pranešimų, kurie nagrinėja šiuo metu emigraciją ir lietuvių sugrįžimą, užsienyje gyvenančiųjų ryšius su Lietuva, lietuvių organizacijų veiklos pasaulyje problematiką, tautinio tapatumo ir kitas problemas.

Lietuva, jos švietimas ir mokslas ES erdvėje – apie šalies švietimo ir mokslo problemas būtina kalbėti mokslininkų kompetenciją atitinkančiu lygiu. Dėl to, kad visa mokslo ateitis labai priklauso nuo įgyvendinamo mokslo politikos, tam yra numatyta atskira sekcija. Tikimasi, kad šioje sekcijoje bus pateikti tiek esamą padėtį analizuojantys mokslo tyrimai, tiek Lietuvos mokslo politiką orientuojantys pranešimai. Kadangi šiuo metu šalies mokslo ir švietimo politikos pokyčiai labiausiai priklauso nuo galimybių, kurias teikia Europos Sąjungos struktūros, tikimasi, kad šioje sekcijoje bus daug dėmesio skirta naujų galimybių studijoms.

Fundamentinius tyrimus mes sujungėme į vieną sekciją, ir kai kam tai gali atrodyti gana drastiškas sprendimas. Tai sekcija *Fundamentiniai tyrimai – nuo idėjų iki technologijų*. Šioje sekcijoje galima siūlyti pranešimus, kuriuose įvairių sričių specialistams priinama forma būtų pristatytos šiuolaikinio mokslo aktualijos. Organizatoriai nesistengia išskirti jokių technologijų, palikdami laisvę Simpoziumo dalyviams siūlyti pačias įvairiausias, kad pateikti pranešimai patys atspindėtų lietuvių mokslininkų prioritetus ir potencialias galimybes. Tikrai tikimės, kad tarptautiniu mastu pripažintos prioritetinės kryptys: biotechnologijos, nanotechnologijos ir kitos bus atspindėtos pateiktose pranešimų tezėse. Pagal pateiktus pranešimus, jei prireiks, Simpoziumo mokslinė taryba numato suformuoti ir detalesnes sekcijas. Norime

Nukelta į 9 p.

Simpoziumo mokslinės tarybos posėdyje: LR Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto pirmininkas Vydas Gedvilas, literatūrologė prof. Viktorija Daujotytė, LR Kultūros ministerijos Profesionalaus ir mėgėjų meno skyriaus vedėjas Jurgis Giedrys, Simpoziumo mokslinės tarybos pirmininkas akad. Zenonas Rokus Rudzikas ir Organizacinio komiteto pirmininko pavaduotojas dr. Vyngintas Gontis

Atkelta iš 1 p.

Amerikos šalimis organizuojame fizikos olimpiadas. Tas olimpiadas ir baigiamųjų klasių vidurinių mokyklų moksliviams organizuojame keturiais lygmenimis: vietiniu ir nacionaliniu lygmeniu, kooperuojantis su Lotynų Amerikos šalimis, taip pat rengiame tarptautinius fizikų konkursus-olimpiadas.

Bendradarbiauja su Lotynų Amerikos fizikais

Ar tai reiškia, kad Ispanijos fizikų draugija tarsi globoja ispaniškai kalbančių Lotynų Amerikos šalių fizikus?

Politiškai taip tvirtinti būtų ne visai teisinga. Nuo Meksikos iki Argentinos yra dvi dešimtys valstybių, kuriose kalbama ispaniškai. Tik Brazilijoje, kur gyvena apie 180 mln. žmonių, kalbama portugališkai. Pagaliau ir JAV yra apie 30 mln. ispaniškai kalbančių žmonių. Tai štai su šalimis, kurios yra piečiau JAV, mes ir bendradarbiaujame.

Tą bendradarbiavimą lemia tik ispanų kalba, bendra daugiau nei 20 valstybių, o gal vis svarbesnė ir tradiciškai didelė Ispanijos kultūros įtaka Pietų Amerikos šalims?

Ispanija yra Europos Sąjungos valstybė, tačiau ispanai jaučiasi tarsi būtų padalyti į dvi dalis, nes yra didžiulis „euroamerikietiškas“ konglomeratas. Iš viso pasaulyje yra apie 400 mln. ispaniškai kalbančių žmonių. Juos sieja labai glaudūs ne tik kultūriniai, bet ir ekonominiai ryšiai. Ispanija į Pietų Ameriką investuoja daugiau negu JAV. Ispanijos bankai, pramonės ir energetikos bendrovės Pietų Amerikai, taip pat ir Brazilijai, skiria labai dideles investicijas. Be to, kasmet vyksta Ispanijos ir Lotynų Amerikos šalių vadovų susitikimai; ten aptariame ne tik kultūrinės, bet ir ekonomikos, politikos aktualijas.

Ar tai reiškia, kad ateityje gali atsirasti panašus į Europos Sąjungą ispaniškai kalbančių valstybių geopolitinis junginys?

Kodėl gi ne? (Juokiasi). Esu Europos fizikų draugijos Valdybos narys, atsakingas už tarptautinius ryšius. Tiesiogiai palaikau ryšius ir su Pietų Amerikos fizikų draugijomis. Iš tikrųjų Pietų Amerikos šalių fizikų draugijos labiau linksta prie Europos gal ir dėl to, kad tos šalys daugiau bendradarbiauja su Europa negu su JAV.

Matyt, dar tebeveikia buvusios kolonijinės patirties prisiminimai?

Iš dalies tai tiesa, nes JAV požiūris į Pietų Ameriką kartais būdavo ne visai draugiškas. Ispanijos ir Pietų Amerikos santykiai yra visai kitokie negu, pavyzdžiui, Europos ir Afrikos. Amerika yra tarsi Europos dalis ta prasme, kad ten gyvenantys žmonės arba jų protėviai yra išeiviai iš Europos. Argentinoje gyvena daug atvykėlių iš Ispanijos, Italijos, šiek tiek – iš Prancūzijos. Aišku, skiriasi Meksika ar Peru, tačiau vis vien dauguma tų žmonių šiandien yra tarsi dalelė Europos.

Vadinasi, esate tarsi Europos ir Lotynų Amerikos fizikų draugijų jungiamoji grandis. Ar galite tas draugijas palyginti?

Didžiausias skirtumas priklauso nuo šalies finansinių galimybių. Yra ir kitų skirtumų. Štai Brazilijos fizikų draugijoje yra apie 5 tūkst. narių, brazilai turi net sinchrotroną, ir man pačiam ten yra tekę lankytis, nes mes bendradarbiavome. Meksika taip pat turi stiprią fizikų draugiją. Šias dvi didžiausias šalis galima būtų palyginti su Ispanija, tačiau yra ir labai neturtingų šalių. Antai Nikaragvoje tėra vienas fizikos daktaras (Ph. Dr.), dirbantis pedagogikos srityje. Nieko stebėtino, kad tas mokslų daktaras ir vadovauja Nikaragvos fizikų draugi-

Kuo gyvena Ispanijos fizikų draugija

Ispanijos fizikų draugijos viceprezidentas Cherardas Delgadas Barijus

jai. Jei jau apie tai prakalbau, tai pasakysiu, kad jis yra ispanas, komunistas ir nutarė vykti į Nikaragvą padėti šios šalies fizikams. Nuvykęs organizavo fizikų draugiją.

Panašiai kaip Ernestas Če Gevara (Ernesto Che Guevara) iš Kubos vyko į Boliviją kelti revoliucijos?

Savotiškas Če Gevara fizikos srityje. (Juokiasi.)

Ne visus europiečius domina draugijos

O kaip Jūs, pone Ch. D. Barijau, apibūdintumėte Europos šalių fizikų draugijas, su kuriomis taip pat bendradarbiaujate?

Europoje esama panašumo į Lotynų Amerikos šalis ta prasme, kad ir čia yra neįtikėtinų materialinių galimybių skirtumai. Europoje turime dvi dideles fizikų draugijas – Vokietijoje ir Anglijoje. Ispanijos fizikų draugija pagal narių skaičių patenka į penketuką – po vokiečių, anglų, olandų ir šveicarų. Ko gero, gali būti palyginamas Prancūzijos ir Didžiosios Britanijos fizikos mokslas, bet ne tų šalių fizikų draugijos. Jungtinės Karalystės fizikų draugija yra bene dešimteriopai didesnė už Prancūzijos fizikų draugiją.

Tai tradicija – anglų pomėgis būti draugijų nariais?

Taip, tradicija – būti fizikų draugijoje, dalyvauti jos veikloje. Tačiau lotyniškose šalyse – Italijoje, Ispanijoje, Prancūzijoje – fizikai neturi įpročio stoti į fizikų draugijas. Kai prieš 7 metus pradėjau dalyvauti Ispanijos fizikų draugijos veikloje, buvo tik 800 narių. Šiuo metu jau turiu 3 tūkst. narių.

Kaip to pasiekėte?

Ėmėmės labai stiprios propagandos aukštosiose mokyklose, universitetuose, taip pat ir mokslinių tyrimų institucijose. Ispanijoje yra apie 40 tūkst. fizikų, dirbančių laboratorijose, pramonėje, mokyklose, tad šiandien tik vienas iš 12 fizikų yra mūsų draugijos narys. Nėra ko labai džiaugtis.

Kodėl naudinga priklausyti Ispanijos fizikų draugijai?

Be žinomo Ispanijoje *Europos fizikos žurnalo (European Physical Journal)* turime ir kitą, leidžiamą ispanų kalba šešis kartus per metus. Ispaniškai tas žurnalas vadinasi *Revista Española de Física*. Šiais metais pradėjome leisti naują Lotynų Amerikos fizikos žurnalą *Revista Iberoamericana de Física*, kuris aprėpia ir Braziliją, nes žurnalas leidžiamas ispanų ir portugalų kalbomis, taip pat galima į jį rašyti ir anglų kalba. Kiekvienais metais bus spausdinami trys šio žurnalo numeriai. Vieną spausdina Ispanija, kitą – Meksika, trečią – Brazilija. Mat šios valstybės turtingiausios.

Ar tomis kalbomis – ispanų, portugalų ir anglų – bus spausdinama viename žurnale, o gal bus leidžiami žurnalai atskiromis kalbomis?

Jeigu straipsnis bus pateiktas anglų kalba, tai santrauka būtinai bus ispanų ir portugalų kalbomis. Abu minėti žurnalai yra vienodo lygmens, ir juose spausdinami straipsniai nėra griežtai moksliniai – juos gali suprasti bet kuris fizikas.

Ispanai turėjo savo grynai mokslinį žurnalą *Fizikos analai (Anales de Física)*, bet neseniai jis buvo sujungtas su *Zeitschrift für Physik* ir dar vienu žurnalu – taip suformuotas *European Physical Journal*. Man teko da-

lyvauti šiame pertvarkyme, prieš trejus metus dar buvau šio žurnalo mokslinės patariamiosios tarybos nariu. Minėtasis žurnalas yra amerikietiškojo *Physical Review* analogas.

Nauda fizikų bendruomenei ir šaliai

Susidomėjęs ispanų fizikos žurnalais lyg ir nutraukiau Jūsų mėginimą atsakyti į klausimą, kokiais privalumais naudojasi fizikai, priklausantys Ispanijos fizikų draugijai?

Ispanijos fizikų draugija yra pasirašiusi dvišalius susitarimus su kai kuriomis Europos fizikų draugijomis, taip pat su JAV ir Lotynų Amerikos šalių fizikų draugijomis. Pagal tuos susitarimus numatyta, kad Ispanijos fizikų draugijos nariai gali naudotis tomis pačiomis lengvatomis, kuriomis naudojasi ir tas sutartis pasirašiusių šalių fizikų draugijų nariai: gali mokėti mažesnius mokesčius mokslinėse konferencijose, prenumeruoti tų draugijų leidžiamus ar remiamus fizikų žurnalus, kaip ir tų draugijų nariai ir t. t. Tai privalumas.

Ar tai svarbios lengvatos?

Nemanau, kad labai didelės. Bet ir mokestis, kurį nariai moka Fizikų draugijai yra labai nedidelis – panašiai kainuoja pietūs. Užtat nariai gauna abu Ispanijoje leidžiamus žurnalus, kas dveji metai organizuojamos nacionalinėse fizikų konferencijose draugijos nariams mokesčiai mažesnis. Kasmet ir kiekvienas draugijos padalinys – kietojo kūno fizikos, branduolinės fizikos ir t. t. – rengia savo mokslines konferencijas, kuriose nariai taip pat moka mažesnę mokesčių.

Ispanijos fizikai būtų labai gerai, jei visi šios šalies fizikai įstotų į mūsų draugiją. Tačiau aš norėčiau šiek tiek pakeisti man užduotą klausimą, kaip tai padarė buvęs JAV prezidentas Džonas Kenedis. Kai jo paklause, ką Amerika gali duoti savo visuomenės nariams, prezidentas klausimą pasiūlė reformuluoti priešingai: ką kiekvienas visuomenės narys pirmiausia gali duoti Amerikai?

Sunku naudą nurodyti vienam konkrečiam žmogui, bet fizikų bendruomenei nauda akivaizdi. Tarkime, man kalbantis su pramonės ar švietimo ministrais, valstybės pareigūnais apie fizikos įtaką technologijoms, pramonei, fizikos mokymui, vienas dalykas atstovauti šimtui fizikų, ir visai kitas dalykas, jei esu 10 ar 20 tūkst. narių draugijos atstovas. Taigi kalbame ne apie naudą vienam kuriam asmeniui, bet apie naudą visai fizikų bendruomenei ir visai šaliai.

Ryšiai su pramone

Kokius ryšius Ispanijos fizikų draugija palaiko su Ispanijos, o gal ir tarptautine pramone?

Tvirtus ryšius esame užmezgę su Ispanijos *Telefonica*. Tai – tarptautinė bendrovė, kuriai priklauso maždaug pusė Brazilijos telekomunikacijų rinkos. Ji įsitvirtinusi Meksikoje, taip pat ir kai kuriose Europos šalyse, pavyzdžiui, Portugalijoje. Šioje bendrovėje atliekami svarbūs fundamentiniai tiriamieji darbai, dirba daug mokslininkų. Puikūs ir joje dirbantys informatikos specialistai.

Gerus ryšius palaikome su energetikos bendrovėmis. Priminsiu, kad pagal vėjo elektrinėse pagaminamą elektros energiją Ispanija užima antrą vietą pasaulyje (po Vokietijos). Labai gerai plėtojama mūsų saulės energetikoje taikomų baterijų gamyba.

Koks yra fizikų indėlis į Saulės energetikos Ispanijoje plėtojimą?

Labai svarbus indėlis. Iš 70 Ispanijos aukštųjų mokyklų yra vienas universitetas – Madrido technikos universitetas (jame 1979 m. įkurtas Saulės energijos institutas), kuris yra labai toli pažengęs saulės baterijų gamybos srityje. Universitete įkurta pramoninė laboratorija, kurioje kuriamos ir gaminamos saulės baterijos.

Apie 500 km nuo Madrido į pietus yra valstybinė institucija, kuri turi didžiulius pastatus ir įsirengusi didžiules saulės baterijas. Ten atliekami ir labai specifiniai medžiagotyros, su kietojo kūno fizika susiję darbai.

Kaip Jums atrodo, kiek ši sritis, mintyje turiu alternatyviųjų energijos šaltinių kūrimo darbus Ispanijoje, yra perspektyvi?

Saulės energetika labai svarbi visam pasauliui, o Ispanijai – ypatinagai. Didesniuose mūsų šalies miestuose privaloma naudoti saulės energiją visuose pastatuose – privačiuose ir visuomeniniuose – ne tik šildyti vandeniu, bet ir elektrai gaminti. Tas procentas kol kas nėra didelis, bet nuolat smarkiai didėja, nes tenka vykdyti Kioto protokolo reikalavimus.

Tai štai visiems šiems dalykams Ispanijos fizikų draugija padeda sukurti palankią aplinką, populiarina tas idėjas visuomenėje, prisideda ir prie atliekamų tų sričių tyrimo darbų. Mūsų fizikų draugija aukštosiose mokyklose organizavo programą, pagal kurią aukštųjų mokyklų dėstytojai supažindinami su energetikos problemomis. Aptariama branduolinė energetika, hidroenergetika, Saulės ir kitos energetikos rūšys. Būtina žinoti kiekvienos iš jų privalumus ir trūkumus, nes demokratinėje visuomenėje būtina rasti sutarimą visais minėtais klausimais. Fizikų draugija taip pat įsitikinusi, kad mūsų pareiga – teisingai informuoti visuomenę.

Ar Ispanijos visuomenėje sutariama, kad ir dėl branduolinės energetikos naudojimo dabarties ir perspektyvų? Ar daug diskusijų kyla dėl branduolinės energetikos?

Bent jau Fizikų draugijoje didesnių ginčų nekyla, nes esame visuomenės nariai, o ne kurios nors pramonės atstovai. Turime visuomenei padėti susivokti, o ne tarnauti pramonei ar pavienėms bendrovėms. Stengiamės paaiškinti visų energijos rūšių privalumus, taip pat naftos, anglies deginimo padarinius šiluminėse elektrinėse. Kai visuomenė tuos dalykus žinos, pati ir spręs. Štai tokią misiją atlieka Ispanijos fizikų draugija.

Bus daugiau

Kalbėjosi
Gediminas Zemlickas

Europos fizikų draugijos vykdomojo komiteto posėdyje, kuriam vadovauja Komiteto narys, Lietuvos fizikų draugijos prezidentas akad. Zenonas Rokus Rudzikas (trečias iš dešinės)

PER KALBĄ – PRIE TAUTOS ISTORIJOS IŠTAKŲ (5)

Pradžia Nr. 1

Švedijos karališkosios humanitarinių mokslų akademijos, Norvegijos mokslų akademijos, Latvijos mokslų akademijos narys, Lietuvos mokslų akademijos tikrasis narys ir Lietuvių katalikų mokslo akademijos narys prof. Zigmąs ZINKEVIČIUS toliau dalijasi savo turtinga mokslinė ir gyvenimišką patirtimi, užgriebdamas, kaip nesunku įsitikinti, gana didelį problemų lauką.

Mokslas turi tarnauti žmogui ir visuomenei

Ką siūlote daryti su atskirų sričių mokslo kalba? Jeigu chemiko straipsnį Lietuvoje perskaitys tik keturi ar penki kolegos, tai natūralu, kad jis sieks tą straipsnį išspausdinti anglų kalba užsienyje. Bet tada nukentčia tos srities lietuvių mokslo kalba, netobulėja terminija. Tai ką daryti?

Nesutinku su tokiu klausimo formulavimu, nors galiu pritarti, kad būtent tai dabar ir vyksta. Chemikai ar kurio kito mokslo atstovai, padarę išradimą ar gavę reikšmingesnių savo mokslinės veiklos rezultatų, turėtų ne tik apie tai skelbti mokslinėse publikacijose, bet ir populiariai parašyti plačiosios visuomenės skaitomame žurnale ar laikraštyje. Žinoma, lietuviškai. Tada išliks mokslinė terminija ir visa kita.

Galiu sutikti, kad chemikui, fizikui ar matematikui apie savo darbus parašyti gal ir sunkiau, negu mums, humanitarams. Kita vertus, juk ir kalbininkai viena koja stovi tikslųjų mokslų lauke. Diachroninę lingvistiką laiku net ir ne humanitarine disciplina, nes tai labai tiksliai tyrinėjimų sritis. Beveik matematika. Lituanistikoje yra ir daugiau tokių sričių. Tarkime, ekspe-

rimentinė fonetika, kur reikia labai daug matematinio skaičiavimo. Mano nuomone, tai tikslesni mokslai.

Tačiau didžioji lituanistinio mokslo ciklo dalis yra humanitarinio pobūdžio, ir tada ne visai aišku, tai taikomojo ar fundamentinio mokslo dalis.

Jei teisingai supratau, pasisakote už tai, kad net sudėtingiausi mokslininkų tyrinėjimai turėtų būti žinomi visuomenei. Mokslas turi būti populiarinamas.

Pasakysiu truputį kitaip. Mokslas turi gal ne tiek įgyti savo populiariąją išraišką, bet pirmiausia tarnauti žmogui ir visuomenei. Pabrėžiu: tarnauti. Atplėšti mokslą nuo visuomenės – tai jau mokslo išsigimimas.

Šviesti visuomenę

Tikriausiai sutiksite, kad dabartinė spauda, apskritai žiniasklaida, atplėšiama nuo visuomenės ta prasme, kad tampa verslo objektu. Leidinių, televizijos kanalų savininkai, programų kūrėjai rūpinasi ne tikrosiomis vertybėmis, bet tuo, kas neša pelną, kelia reitingus, todėl propaguoja beatodairišką vartojimą, dirgina savo produkcijos vartotojų instinktus.

Tai jau truputį kita tema, bet, žinoma, siejasi su mūsų pokalbio turiniu. Žiniasklaidos, spaudos, sakyčiau, savotiškas išsigimimas tai, kad ji suka verslumo kryptimi, tai didelis nuopuolis. Tačiau taip yra visame pasaulyje. Tai ne vien tik mūsų specifika. Deja.

Prie ko tai atves?

Tegul filosofai, politikai sprendžia, nes tai ne mano tyrinėjimų sritis. Tačiau tai, kad negerai tempiama į tą pusę, man akivaizdu. Mokslo bendruomenė čia nieko negali sustabdyti, bet gali tuos procesus švelninti pati rodydama gerus pavyzdžius, nepasiduodama neigiamiems reiškiniams. Svarbu ir savo darbų rezultatus populiariai skelbti visuomenei. Gal žodis *populiariai* šiuo atveju ir nėra labiau-

siai vykęs, bet mokslo žmonės privalo savo pačių pavyzdžiu auginti visuomenę, kelti jos susidomėjimą net ir ne pačiais populiariausiais dalykais.

Kaip sakiau, humanitariniuose moksluose daugelis dalykų suprantami ir plačiai skaitytųjų auditorijai. Kad ir humanitarų atradimai: labai gerai, kai apie juos sužino kuo daugiau žmonių. Todėl pats kartais parašau net į *Valstiečių laikraštį*, kuris, atrodytų, ganėtina nutolęs nuo mano mokslinių tyrinėjimų srities. Jeigu randu ką įdomesnio, žmonėms nežinomo, bet aktualaus, tai stengiuosi parašyti, nes *Valstiečių laikraštį* skaito labai daug kaimo žmonių. Kodėl turėtume jų nešviesti?

Sutinku, ne kiekvienas mokslininkas naujovę gali skelbti *Valstiečių laikraštyje*, nes daug kas skaitytojams gali būti nesuprantama, o populiariai gali ir nepavykti išdėstyti. Todėl svarbu sugebėti daryti ir tam tikrą atranką. Bet visuomenę reikia šviesti, mokyti. Šio principo laikaisi ir šiūlaul kitiems mokslininkams.

Išties esate mėgėjas rašyti. Kartais gali atrodyti, kad publicistikai skiriate ne ką mažesnę dėmesį, negu rimtoms mokslinėms studijoms, monografijoms.

Noriu, kad mano srities, pirmiausia lituanistikos, idėjos kuo plačiau paplistų. Jeigu nerašysiu, neleisi populiariesnių knygelių, tai kaip jos paplis.

Saviškiai visose mokyklose

Kur turite daugiausia gerbėjų? Klausiu, nes per Jūsų 80-mečio minėjimą Lietuvos mokslų akademijos rūmuose, per Jums skirtos parodos atidarymą Vilniaus universiteto bibliotekos Baltojoje salėje susilaukėte tiek savo bičiulių ir net nepažįstamų žmonių dėmesio, kad jau gali kilti mintis apie „Zinkevičiaus kultą“. Žinoma, juokauju.

Mano buvę studentai išsisklaidę po visą Lietuvą ir gana proporcingai. Kai kuriose mokyklose buvusiuo mano

Zigmąs Zinkevičius su žmona Regina

studentų yra net ir po kelis. Tai ir yra geriausia mano darbų propagatojai. Kai būdamas ministru važinėdavau po Lietuvos mokyklas, tai nebuvo nė vienos, kurioje lituanistas, lietuvių kalbos mokytojas nebūtų buvęs mano studentas.

Istorijos iškraipymų daugėja

Viena paskutiniųjų Jūsų pasirodžiusių knygų vadinasi „Istorijos iškraipymai“. Kas labiausiai iškraipo Lietuvos istoriją?

Knygoje nagrinėju sąmoningus Lietuvos istorijos iškraipymus, daugiausia politikų, nepaisančių istorijos faktų. Jau seniai skaitydama laikraščius ar žiūrėdamas televiziją, jeigu tik pamatau, kad prasilenkama su istorine tiesa, būtinai pasižymiu tuos dalykus. Laikraščių straipsnius paprastai išsikerpu. Ta medžiaga kaupėsi, o per pastarąjį dešimtmetį iškraipymų labai padaugėjo. Blogiausia, kad visuomenė kai kuriuos iškraipytus faktus jau priima už gryną pinigą. Neištvėriau mūsų istorijos iškraipymo, todėl ir parašiau knygėlę *Istorijos iškraipymai*.

Joje paskutinis skyrius yra visiškai kitoks, ten pateikiu mūsų istorijos iškraipymus, kurie padaryti nesąmoningai, o juos daro žmonės, siekiantys gero. Pavyzdžiui, dabar labai madinga rašyti lietuvių tautos ir apskritai lietuvių kilmės klausimais. Priskelbta daugybė fantazijų ir neįsivaizduojamų nesąmonių. Girdi, lietuvių kalba – tai kone Adomo ir Ievos kalba, o visos kitos kalbos – niekai. Blogiausia, kad tokių iškraipymų vis daugėja, todėl tai savamokslų rašliavai ir nutariau duoti atkirtį.

Gal čia esama ir pačių mokslininkų bei mokslo populiarintojų kaltės? Jie kažko nepadaro, o tuščią vietą, kaip žinia, būtinai kas nors užsipildys. Kartais tai nieko bendro su tiesa neturinti rašliava.

Su lietuvių tautos kilme susijusi istorinė, arba diachroninė kalbotyra, o

ją studijuoja tik Vilniaus universiteto lituanistai kalbininkai. Nei Vilniaus pedagoginiame, nei Šiaulių universitete šioji disciplina nėra dėstoma, nebent šiek tiek Klaipėdos universitete. O literatai apskritai su diachronine kalbotyra universitete nėra supažindinami. Todėl kartais pradeda daryti keistus „atradimus“, net mokyklų ir gimnazijų mokytojai nesusigaudydami kas ir kaip gali lengvai užkibti ant kabliuko. Tuo labiau, kad tų straipsnių autoriai savo „atradimais“ labai glosto lietuvių ambicijas.

Laisvė visiems, taip pat ir šarlatanams

Ko stebėtis, jeigu burtininkams ir raganoms, kurios taip prisistato, atviro televizijų studijų durys, transliuojamos viduramžiškos pažiuos į mediciną, pasaulio pažinimą. Girdi, oficialioji medicina bejęgė išgydyti žmogų, o jie prisiliečia prie mirštančiojo – ir mirštantis Lozorius pakyla iš mirties patalo. Savaiame suprantama, kad ramybėje nepaliekama Lietuvos istorijos ir lietuvių tautos praeities. Turime tokių talentingų šarlatanų, kad jie patys save sugeba įtikinti savo skleidžiamų nesąmonių tikrumu. Istorikai ir archyvų tyrinėtojai nieko nenusimano, o savamoksliai atranda neįtikėtinų dalykų.

Spaudos laisvė, ir nieko čia nepadarysi. Laisvė vienoda visiems: ir kovotojams už gėrį, ir blogio skleidėjams, taip pat ir naiviai klystantiesiems. Tai du laisvės aspektai. Todėl ir reikia mokslo žmonėms rašyti, atvesti klystančiuosius į protą. Aš pats taip ir stengiuosi daryti.

Labai gailla, kad mano *Istorijos iškraipymai* buvo išleisti vos 500 egzempliorių tiražu, todėl knygėlė buvo bemat išpirkta. Tiesa, papildomai vėl buvo išspausdinta 500 egzempliorių. Girdėjau, kad ir to tiražo ne liko. Mano reikalas – parašyti, o knygų leidėjai – išspausdinti, kad užtektų skaitytojams.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Prof. Zigmąs Zinkevičius, Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriaus vyriausioji bibliotekininkė Virginija Bagdonavičienė ir Filologijos fakulteto dekanas prof. Bonifacas Stundžia Baltojoje salėje, kur surengta profesoriaus 80-mečiui skirta paroda

Pabaiga. Pradžia Nr. 4

Kalbinaime žurnalista Maiką RIGULSFORDĄ (Myr Riggulsford) iš Jungtinės Karalystės, kuris praėjusių metų pabaigoje Vilniuje Britų taryboje kartu su Kventinu Kuperiu (Quentin Cooper) vedė seminarą, skirtą mokslo populiarinimui.

Universitetai jau moko bendrauti

Kaip Jūs manote, gal universitetuose būtina įvesti ir mokslo populiarinimo kursus, kad būsimieji mokslo darbuotojai nesibaidytų žurnalistų, sugebėtų populiarinti savo būsimą mokslą ir veiklą? Gal jūsų šalyje taip ir daroma?

Iš tiesų, per pastaruosius 2–3 metus Jungtinėje Karalystėje universitetuose pradedami skaityti komunikacijos kursai. Taip universitetai siekia pritraukti kuo daugiau gerų studentų iš viso pasaulio ir užsitikrinti daugiau finansavimo. Jungtinėje Karalystėje buvo suprasta, kad JAV universitetų padėtis yra geresnė, nes ten universitetuose rengiami būsimieji masinės komunikacijos darbuotojai, kurie sugebės mokslininkui padėti populiarinti arba jį populiarinti. Todėl Jungtinėje Karalystėje taip pat pradėta apie tai mąstyti.

Paminėjote JAV. Gal turite reikalų ir su kitų šalių mokslo populiarintojais? Kaip Jums atrodo, kokie yra Jungtinės Karalystės privalumai populiarinant mokslą? Ar tarptautiniu mastu galime kalbėti apie britų šios srities laimėjimus?

Jungtinėje Karalystėje pradeda gylintis į mokslo komunikacijos sąvokas. JAV tai tiesiog daroma, populiarinamas mokslas, o Jungtinėje Karalystėje to mokoma. Mūsų šalyje buvo suvokta, kad varžytis su JAV reikia mėginti remiantis Europos patirtimi, o ne perimant amerikiečių būdus. Tik veikdamos kartu Europos Sąjungos šalys gali savo išteklius ir lėšomis varžytis su JAV. Jungtinės Karalystės patirtis kitoms Europos šalims, galimas dalykas, gali būti naudinga. Senosios Europos Sąjungos šalys – Prancūzija, Vokietija, Belgija, Jungtinė Karalystė – sukūrė internetinę svetainę *alfa galileo*, kurioje Europos Sąjungos šalys gali talpinti savo spaudos pranešimus apie mokslą.

Kai aš ir kolega Kventinas Kupeiris su panašiu Britų tarybos projektu lankėmės Indijoje, išgirdome, kad indams daug paprasčiau sužinoti JAV mokslo naujienas, negu apie Indijos mokslą. Ko stebėtis, jei Indijos žurnalistai domisi tik Amerikos mokslu. Bent taip mums guodėsi Indijos mokslininkai.

O ką apie tai mano Indijos žurnalistai, neklausėte?

Indijos žurnalistai skundėsi, kad apie savo tyrinėjimus jų šalies mokslininkai jiems nieko nepasakoja. Tai štai mes Indijoje savo projektu ir pamėginome suvienyti tos šalies mokslininkus ir žurnalistus.

Panašiai dabar darome ir Lietuvoje. Britų taryba mus pakvietė į Vilnių, kad čia pamėgintume susieti mokslininkus ir žurnalistus. Šį seminarą organizavo Rolandas Maskoliūnas, kuris mums ir sakė, kad šitai norėtų matyti vykstant.

Ūkuose skendinti Lietuva

Su kokiomis mintimis vykote į Lietuvą? Ar bent žinojote, kurioje Europos dalyje yra mūsų šalis?

Iš tiesų nesmagu sakyti, bet reikėjo žemėlapyje pasitikrinti, kur yra Lietuva. Mano žmona dėsto universitete geografiją, bet taip pat ne iš karto galėjo pasakyti, kur yra Lietuva.

Mokslininkai išmokyti teisingai atsakinėti į klausimus.

Tik ar to pakanka populiarinant mokslą?

Maikas Rigulsfordas iš Didžiosios Britanijos ir Britų tarybos projektų vadovė Vilma Bačkiūtė.

Tai bent kaimynai Europos Sąjungoje. Dabar suprantu, kodėl Lietuvoje gyvenantis britų istorikas S. C. Rowelas (Rowell) savo knygą pavadino „Iš viduramžių ūkų kylanti Lietuva“. Žinoma, juokauju, gal ir ne visai vykusiai.

Atrodo, kad Lietuvos mokslininkai ir žurnalistai dar nesirengia kurti internetinės svetainės, kur mokslininkai galėtų skelbti naujoves iš savo laboratorijų. Jei sukurtumėte tokią svetainę, būtų galima pateikti žinių apie svarbiausius Lietuvos mokslus vykstančius dalykus. Žinoma, jei pavyktų gauti tokios informacijos.

Kokia tai turėtų būti informacija? Ką Jums, pavyzdžiui, būtų įdomu perskaityti tokioje svetainėje apie Lietuvos mokslą?

Mokslininkai daro savo mokslinius darbus ir rašo mokslinius straipsnius apie gautus rezultatus, o tokioje internetinėje svetainėje galėtų skelbti santraukas, paaiškinti, kuo jų darbai svarbūs visuomenei, kodėl tai turėtų rūpėti žmonėms. Jeigu Vilniaus universiteto mokslininkai nuspręstų, kad tokiu būdu galima kelti savo tyrimų ir aukštosios mokyklos prestižą, tai gal ir Rusijos studentams kiltų noras čia studijuoti.

Tik ar mes to norime? Gal geriau Didžiosios Britanijos studentai tegul atvyksta čia studijuoti.

(Juokiasi.) Bet juk tai pinigai.

Kai indų žurnalistams pasidaro lengviau propaguoti JAV ar Jungtinės Karalystės, bet ne savo šalies mokslą, tai jau akivaizdus globalizacijos požymis. Laimi šalis, kuri sugeba save, savo laimėjimus pateikti kaip konkurencingą pasiūlą, kokybišką prekę. Ką apskritai manote apie globalizacijos padarinius?

Mano nuomonė tokia. Aš pats gyvenu Vakarų Anglijoje, turiu ūkį ir užsiimu organiniu ūkininkavimu. Auginu avis ir esu nusiteikęs prieš globalizaciją. Man labiau patiktų, kad maistas, kurį valgome, augtų natūralioje aplinkoje ir būtų skanus. Trumpa patirtis Lietuvoje rodo, kad turite visai neblogo maisto. Jungtinėje Karalystėje jis ne visada toks kokybiškas.

Devynių amatų meistras

Dar nieko nepasakėte apie save.

Rašau straipsnius apie mokslo problemas žurnalui, kuris skirtas smulkiems ūkininkams, turintiems mažiau kaip 10 hektarų žemės. Savo mokslo propagavimui skirtus reportažus paprastai darau vietiniam BBC radijui. Nacionalinis radijas, televizija, taip pat nacionaliniai leidiniai dažniausiai turi savo mokslo temomis rašančių ar laidas rengiančių korespondentą. Regioniniai leidiniai, radijo ir televizijos stotys tokio žurnalisto neturi. Tad ir aš turiu kur pasireikšti.

Išties, Maikai, turite paaiškinti, kaip galima suderinti avininkystės reikalus ūkyje ir mokslo populiarinimą?

Jungtinėje Karalystėje ūkiai tampa vis didesni, nes superkama aplinkui esanti žemė. Žemę išpardavusių ūkiuose lieka tik pastatai, bet tokie laimingi žmonės kaip žurnalistai gali gyventi ir mažame ūkelyje, nes turėdami internetą gali puikiai dirbti namuose.

Jums pakanka interneto, virtualios erdvės, su gyvais mokslininkais nebendraujate?

Norint „gyvai“ bendrauti su mokslininkais, lankytis laboratorijose ir konferencijose reikėtų gyventi bent jau kur nors netoli Londono. Mano kolega Kventinas Kuperis kaip tik ir gyvena netoli Londono, todėl tą ir daro. O aš, įsikūręs atokiau savo ūkyje, esu laimingesnis už savo kolegą Kventiną, nes ir gyvenu ramiai, ir galiu uždirbti daugiau pinigų. (Juokiasi.)

Kokie Jūsų didžiausi mokslo populiarinimo laimėjimai, kuriais galėtumėte didžiuotis?

(Maikas prieš atsakydamas krenkščia, teatrališkai muistosi ir ilgokai krapšto pakušį.) Mano kolega Kventinas yra žurnalistas, ir tik tam skiria savo darbą, rengia reportažus BBC nacionaliniam radijui. O aš bendradarbiauju su vietiniu BBC radiju, rašau straipsnius, be to, dirbu ir ryšių su visuomene srityje. Praėjusią vasarą dirbau Europos neuronų asociacijos spaudos biure Lisabono-

je. Tenka mokslininkus mokyti bendravimo įgūdžių. Tarp kitko, ši sritis dabar geriausiai apmokama. Tenka talkinti politikos darymo srityje, tarkime, esant kokiai nors krizinei situacijai, kaip kad neretai pasitaiko pastaruju metu. Kitaip tariant, tai krizių valdymas. Arba bandymų su gyvūnais problemos. Man netenka dirbti didelėms bendrovėms, užtat dirbu Europos Komisijai, Britų tarybai. Taip pat dirbu labdarai.

Žodžiu, dirbu net keturiose srityse ir dar ūkininkauju. Kai kas nors manęs klausia, ar esu tokios ir tokios srities ekspertas, paprastai nedvejodamas atsakau: o, taip, žinoma.

Turime suvokti, ką darome gerai

Kaip eksperto Jūsų ir paklausiu. Jūsų ferma Vakarų Anglijoje Jungtinės Karalystės mastu tikriausiai yra pana-

ši į Lietuvą Europos Sąjungos mastu. Labai sąlygiška analogija ir galbūt už tokį palyginimą iš savo tautiečių gaušiu pipirų. Norėdami suvokti mastelį turime lyginti, ieškoti analogijų. Tad ką Jūs mums galėtumėte patarti populiarinant mokslą?

Negaliu varžytis su dideliais ūkiais, todėl turiu gaminti gana specifinius produktus. Tą ir stengiuosi daryti. Savo ūkyje auginame specialią avių veislę, kurios mėsa pasižymi išskirtiniu skoniu. Man čia, jog taip pat ir Lietuvai reikėtų rasti sritį, kurioje ji jaučiasi ypač stipri ir tą savo gaminių ar prekę sugeba parduoti. Aišku, kad amerikiečiai kone viską gali pagaminti pigiau ir didesniais kiekiais, todėl svarbu teisingai nustatyti savo specifiką. Tačiau nereikia vengti konkurencijos.

Tas pats ir mokslo srityje. Norėdami išgyventi turėtume išsiaiškinti, ką iš tikrųjų darome gerai. Galbūt tai nebus labai didelis mokslas, tegul tik vienas kitas akcentas kurioje nors atskiroje mokslo srityje, bet apie tai reikia kalbėti.

Kuo Lietuvos klausytojus praturtintote mokslo populiarinimui skirtame seminare, kurį Vilniuje surengė Britų taryba?

Mėginome parodyti, kaip Jungtinėje Karalystėje mokomi bendrauti mokslininkai. Tokie įgūdžiai labai praverčia, norint gauti iš Europos Sąjungos mokslui skiriamų pinigų ir geriau juos įsisavinti. Kadangi seminare buvo trys skirtingos klausytojų grupės – mokslo strategijos kūrėjai, mokslininkai ir žurnalistai, tai po šio seminario jie patys galbūt ateityje galės rengti panašius mokymus.

Labai dėkoju Jums už išsamius atsakymus, o Britų tarybos projektų vadovei Vilmai Bačkiūtei už pagalbą mums bendraujant šio pašnekesio metu.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

BchI BIOCHEMIJOS INSTITUTAS

skelbia konkursą mokslo darbuotojo pareigoms užimti:

Fermentų chemijos skyriuje – 1 vieta.

Pretendentai pateikia: prašymą leisti dalyvauti konkurse, išsilavinimą liudijančio dokumento kopiją, gyvenimo ir mokslinės veiklos aprašymą, mokslinių darbų sąrašą. Su reikalavimais pretendentes galima susipažinti instituto interneto svetainėje adresu: http://www.bchi.lt/doc_lit/wlie20.htm

Dokumentai priimami iki šių metų kovo 17 d. adresu: Mokslininkų g. 12, 203 kab., LT-08662 Vilnius. Telefonas: (8-5) 272 91 44.

Direktorius

ChI CHEMIJOS INSTITUTAS

skelbia konkursą mokslo darbuotojo informacijos ir inovacijų grupėje pareigoms užimti:

Dokumentus – prašymą direktoriaus vardu, mokslo laipsnį liudijančio dokumento kopiją, gyvenimo ir mokslinės veiklos aprašymą, patvirtintą mokslo darbų sąrašą per pastaruosius 5 metus – iki balandžio 15 d. pateikti mokslinei sekretorei A. Goštauto g. 9, Vilnius, tel. (8-5) 266 12 94. Mokslo darbuotojų kvalifikaciniai reikalavimai bei atestavimo ir konkursų pareigoms eiti nuostatai pateikti <http://www.chi.lt>.

Direktorius

Antano Tamošaičio 99-asis gimtadienis

Profesionaliosios lietuvių meninės tekstilės pradininkas dailininkas Antanas Tamošaitis savo 99-ąją gyvenimo sukaktį vasario 15 d. sutiko gal ir ne pačioje geidžiamiausioje vietoje – Vilniaus slaugos ligoninėje, tačiau svarbiausia – nepamirštas. Buvo aplankytas ir pasveikintas jo viso turiningo gyvenimo vaisingą veiklą bei kūrybą vertinančių žmonių.

Vilniaus dailės akademijos garbės profesorių A. Tamošaitį sveikino jo pradėto darbo tęsėjai ir paveldo puoselėtojai – Tekstilės katedros darbuotojai, kurie sukaktuvininką pagerbė įteikdami puikių raudonų rožių. Buvęs ilgametis Vilniaus dailės akademijos rektorius, o dabar prorektorius menui ir mokslui prof. Arvydas Šaltenis sukaktuvininką pasveikino puokšte lelijų, kurių motyvus galima aptikti ir Antano Tamošaičio bei jo žmonos Anastazijos Tamošaitienės kūryboje. Ta proga buvo išsakyta nemažai prasmingų žodžių ir palinkėjimų. Prorektorius A. Šaltenis patvirtino, kad Akademijos Tekstilės katedra tęsia tradicijas, kurias šiuolaikiškais, moderniais būdais toliau plėtoti ne syki linkėjo ir pats sukaktuvininkas.

Profesionaliosios tekstilės pradininkas

Nusifotografavę bendrai nuotraukai su vežimėlyje sėdinčiu Antanu Tamošaičiu jo palatoje, susirinkusieji pakilo vienu aukštu aukščiau į ligoninės salę. Ten sukaktuvininką ir jo sveikintojus buvo galima įamžinti nuotraukose su ligoninės gydytojais ir slaugėmis. Čia visų laukė šventinis tortas, vaisiai ir kava. Vaisėmis pasirūpino Anastazijos ir Antano Tamošaičių galerijos *Židinys* vedėja Laima Lukoševičienė, daug daranti, kad šių dailininkų ir tautodailės propaguotojų paveldas visuomenei būtų kuo geriau žinomas. Į A. Tamošaičio sveikatą buvo galima pakelti po šampano taurę, išsakyti sukaktuvininkui skirtus linkėjimus, iš kurių svarbiausias – ir toliau laikytis, sulaukti šimto metų, kad visiems kartu būtų galima tokį retą jubiliejų paminėti ne ligoninės palatoje, bet visos Vilniaus dailės akademijos mastu.

Čia pat stichiškai kilusioje diskusijoje Antano Tamošaičio organizacinės veiklos ir kūrybos reikšmę lietuvių profesionaliosios tekstilės raidai apibūdino Lijana Štavičiūtė-Natalevičienė. Šios menotyrininkės monografiją *Antanas Tamošaitis. Gyvenimo ir kūrybos kelias* 1000 egzempliorių tiražu 2003 m. išleido Vilniaus dailės akademijos leidykla.

Knyga 2003 m. kovo mėn. buvo išpūdingai pristatyta

Anastazijos ir Antano Tamošaičių galerijoje *Židinys*, dalyvaujant ir pačiam Vilniaus akademijos garbės profesoriumi A. Tamošaičiui.

Dabar minint Vilniaus dailės akademijos garbės profesoriaus A. Tamošaičio 99-ąjį gimtadienį trumpai prisiminta, ką lietuvių ir Lietuvos kultūrai reiškia ši kūrybinga asmenybė. L. Štavičiūtė-Natalevičienė pabrėžė: labai svarbu, kad A. Tamošaitis yra mūsų profesionaliosios tekstilės pradininkas, tačiau svarbiausia yra kitas dalykas. Dabar nieko nestebina lietuviškos stilistikos dirbiniai, ypač tekstilės. Mums tai atrodo visai natūrali liaudies meno sąsaja. O iš tikrųjų XX a. 3–4 dešimtmečiais reikėjo nuveikti didžiulį darbą, įrodant, kad tautiškus ornamentus bei motyvus galima taikyti profesionalioje dailėje ir tekstilėje. Tai štai A. Tamošaitis, nuo 1930 m. vadovaudamas Žemės ūkio rūmų Namų pramonės skyriui, labai daug nuveikė – aiškino liaudies meno vertę, propagavo jį spaudoje, leido se-

riją leidinių *Sodžiaus menas*. Nemažai ir kitų dailininkų propagavo liaudies meną, tačiau A. Tamošaitis buvo bene pats aktyviausias.

Kanados sodyboje – Lietuvių tautodailės institutas

Jau buvo baigęs Kauno meno mokyklą, įgijęs grafiko specialybę, bet visą kūrybinę energiją skyrė tautodailės propagavimui: Žemės ūkio rūmuose rengė dailiųjų amatų kursus, parodas, mokė žmones suprasti liaudies mene glūdinčias tikrąsias vertybes. Ypač daug jėgų skyrė profesionaliosios tekstilės propagavimui, kurią sodrino stilizuotais iš tautinių juostų, prijuosčių ir senųjų audinių nusižiūrėtais ornamentais. A. Tamošaitis įgijo ir puikią pagalbinių, talentingą audėją, kuri netrukus tapo jo žmona – tai Anastazija Tamošaitienė. Nuo tada šie du vardai – Anastazijos ir Antano – lietuviškoje tautodailėje bei kultūroje visados drauge.

Dailininkas Antanas Tamošaitis per savo 99-ąjį gimtadienį

Tamošaičiai ne tik propagavo, bet ir formavo tarpukario Lietuvos tautinį stilių, kurio apraiškų galima pamatyti įvairiuose meno bei gyvenimo srityse. Juk maža buvo kurti, tegul ir didelį meną, dar reikėjo, kad visuomenė pajustų nepakartojamą tautinio stiliaus grožį ir tokio meno poreikį. Šioje veikloje Tamošaičių indėlis sunku pervertinti. Išties jeigu

XX a. 4 dešimtmetyje nebūtų pasirodę devyni *Sodžiaus meno* leidiniai, kuriems medžiagą rinko, sudarė, įžangas rašė A. Tamošaitis, tai lietuviškoji kultūra būtų tarsi pavasarį neužsėtas laukas. Ji netektų labai reikšmingos savo dalies.

Gimtadienio, tegul ir iškiliausio, minėjimas nėra ta vieta ir laikas, kai galima apibūdinti visą kūrybinės asmenybės reikšmę. A. Tamošaičiui, kaip ir daugeliui mūsų tautos žmonių, teko gyventi istorinių lūžių laikotarpius. Karo metais A. Tamošaitis dėstė Vilniaus dailės akademijoje, vėliau – Kauno taikomosios dailės institute. Pasitraukęs į Vakarus atidarė privačią dailės studiją Glasenbache, paskui dirbo dailininko Vytauto Kazimiero Jonyno Friburge įsteigtos Taikomosios dailės mokyklos Audinių dailės studijoje.

Likimo nublokšti į Kanadą, Tamošaičiai nenutolo nuo lietuviškojo meno. Rengė iš Lietuvos atsivežtų dirbinių parodas, populiarino lietuviškąjį liaudies meną. Ne tik lietuviai, bet ir kitų tautybių Kanados gyventojai puikiai žinojo Ontarijo provincijoje, netoli Kingstono, prie Šv. Lauryno upės Tamošaičių įkurtą lietuvišką sodybą. Ten veikė lietuviškų liaudies meno dirbinių galerija, audimo ir tautinių drabužių studija. Šioje sodyboje telkėsi ir Lietuvių tautodailės institutas, kuriame iki 1991 m. buvo rengiami dailiųjų amatų kursai, be to, tai buvo lietuvių švenčių ir susitelkimo vieta.

Lietuviškojo meno gyvybės šaltinis

A. Tamošaitis Kanadoje sukūrė daug tapybos ir grafikos darbų, kuriuos eksponavo daugelyje parodų Kanadoje ir JAV. Didelis abiejų Tamošaičių indėlis propaguojant lietuvišką tautinį stilių išeivijoje ne tik tarp savo tautiečių, bet ir tarp kitų tautų žmonių. Jie yra parengę ir anglų kalba išleidę knygų apie lietuvių tautinius drabužius, tautines juostas, margučius.

Lietuvai atkūrus Nepriklausomybę, A. Tamošaitis 2000 m. gyvenimo saulėlydį grįžo palydėti Tėvynėje. Į gimtinę prieš keletą metų buvo atvežtas ir Antakalnio kapinėse palaidotas karstas su Anastazijos Tamošaitienės pelenais.

Pokario metais atsiskleidė dailininkų tekstilininkų Vlodo Daujo, Juozo Balčikonio ir kitų kūryba.

Vilniaus dailės akademijos garbės profesorių dailininką Antaną Tamošaitį su 99-uoju gimtadieniu sveikina Tekstilės katedros vedėja Eglė Gonda Bogdaniienė ir Katedros darbuotojai

Antano Tamošaičio sveikintojai, jo gydytojai ir slaugytojai

Tautinis mentalitetas, etnokultūros pagrindai išlieka svarbūs kiekvienam šiuolaikiniam menininkui, o ypač kuriančiam tekstilės darbus. Ko gero, tekstilės srityje daugiau negu bet kur kitur mene esama tautinio paveldo. Kiekviena tauta turi savo tekstilės paveldą. Gali neturėti skulptūros ar juvelyrikos, bet tekstilė – neatsiejama bet kurios tautos kultūrinio paveldo dalis.

Apie tai priminė Vilniaus dailės akademijos Tekstilės katedros vedėja Eglė Ganda Bogdanienė. Ji prisiminė ir pirmąją pažintį su A. Tamošaičiu, kai jis atvyko į Lietuvą jau nepriklausomybės metais (1993 m.). Vyko jos studentų kurso baigiamųjų diplominių darbų gynimas, į kurį atėjo ir gal visą valandą kalbėjo A. Tamošaitis. Jautė savo pareigą pasakyti daug svarbių dalykų Dailės akademijos diplomantams, puikiai žinojo ir matė tas spragas, kurių negalėjo nestigti to meto Akademiją baigiančių jaunų dailininkų pasirengimui.

A. Tamošaičiui tai buvo per ilgus

Vilniaus senamiestyje – kaitrus kultūros židinys

Gaila, bet visų tų puikių vertinimų negalėjo išklausyti pats sukaktuvininkas A. Tamošaitis. Jo sveikata neleidžia tokių didelių emocijų krūvių. Slaugės sukaktuvininką palaidėjo į jo palatą, o dailininko gimtadienio minėjimas dar kurį laiką tęsėsi. Dabar jau kalbėjo medikai. Jie priminė, kad 2001 m. Vilniaus miesto taryba priėmė sprendimą viešąją įstaigą *Geležinkelininkų ligoninę* pertvarkyti į Vilkpėdės palai-komojo gydymo ir slaugos ligoninę. Atliktas atnaujintos gydymo įstaigos remontas. Šiam projektui įgyvendinti buvo gauta Pasaulio banko paskola. Atnaujintosios slaugos ligoninės direktorė gydytoja Zina Ramanauskienė papasakojo, kokias gydymo ir slaugos paslaugas teikia ši gydymo įstaiga, kokius sunkumus tenka įveikti čia dirbančiam personalui.

Žvelgdami į atnaujinamas, bet kol kas plikas ligoninės sienas, Dai-

Vilniaus dailės akademijos prorektorius prof. Arvydas Šaltenis sukaktuvininkui teikia lelijų puokštę

gyvenimo dešimtmečius išėivijoje išjaustos ir iškentėtos idėjos, kuriomis jis jautė savo pareigą taip karštai dalytis. Kai tik atsivėrė siena į Lietuvą, jis be jokių kvietimų ir prašymų savo ir žmonos viso gyvenimo meno rinkinius bei kūrinius padovanojo Lietuvai.

Vilniaus dailės akademijos prorektorius A. Šaltenis prisiminė, kaip bene prieš dešimtį metų A. Tamošaitis ieškojo, kur saugoti savo sukauptąsias meno vertybes. Jo didžiausias rūpestis buvo, kad tas menas taptų aktualus ir reikalingas kūrybingam jaunimui. Tada ir kilo sumanymas įsteigti A. Tamošaičio galeriją bei jo vardo premijas.

Dabar visas šis į Lietuvą sugrįžęs meno ir kultūros lobis saugomas Anastazijos ir Antano Tamošaičių galerijoje *Židinys* Vilniaus senamiestyje. Galerijai pastato dalį skyrė valstybė, o ji restauruota už A. Tamošaičio lėšas.

Kasmet Akademijos katedrose renkami studentų darbai, kurie vienaip ar kitaip atsiremia į liaudies meno tradiciją – A. Tamošaičio premijai gauti. Tai gali būti grafikos, tapybos darbai, nebūtinai tik tekstilinių. Prisiminė A. Šaltenis ir karštas A. Tamošaičio prakalbas Dailės akademijos salėje – taip jam rūpėjo, kad dėmesys liaudies menui, tautodailei nenunykėtų šiais postmodernistiniais laikais, bet ir toliau būtų profesionalaus meno gyvybės šaltinis.

Gediminas Zemlickas

P. S. Idėjos jau įgyvendinamos. Kaip mums pranešė Vilniaus dailės akademijos Tekstilės katedros metodinio kabineto vedėja Nijolė Užkalnienė, kilnojama paroda į Vilkpėdės slaugos ligoninę jau atrinkti studentų baigiamieji ir kursiniai darbai. Galerija *Židinys* numato eksponuoti taip pat kelis A. Tamošaičio autorinius tapybos darbus.

Nei juoktis, nei verksti

Arnoldas Piročkinas

*Vieniems tu didvyrių palaiminta žemė,
Kitiems – tu nykštukų varginga tėvynė.
(Vincas Mykolaitis-Putinas)*

Paskaičius viename dienraštyje išspausdintą filosofijos daktarės Nerijos Putinaitės „filosofiją“ apie lietuvių tautą ir Joną Basanavičių, nežinia, ar juoktis, ar verksti. Tačiau kai atsivėlgi į tą „filosofiją“ papildančias kelias aplinkybes, juoktis lyg ir neišeina...

Visų pirma „giliaminčiai“ samprotavimai spausdinami didžiausiame (besireklamuojančių leidėjų nuomone, tai tolygu – solidžiausiame) Lietuvos dienraštyje. Autorę „intervuoja“ ne bet kas – pats kritiškiausias mūsų visuomenės ydų analitikas. Ne be jo pagalbos visam interviu uždėta prašmatni antraštė: *Lietuviai – amžini Europos tremtiniai*. Po ją eina dar labiau pribloškianti ir amą užimanti paantraštė: *Tauta pakliuvo į J. Basanavičiaus vizijų paspėstus spąstus*.

Akis taip pat patraukia, kad pom-pastiškas interviu išspausdintas vasario 14 d., taigi prieš pat Vasario 16-ąją, kai lietuvių tauta mini dvi sukaktis: Lietuvos valstybės nepriklausomybės paskelbimo ir J. Basanavičiaus mirties metinės. Tada imi manyti, kad čia ne atsitiktinis sutrikusių vidurių driokstelėjimas, bet turintis tam tikrą programą maršas ar demaršas.

Kas sudaro filosofės N. Putinaitės „filosofijos“ esmę? Ji atskleista jau atsakyme į pirmąjį kryptingai vairuojančio pokalbį žurnalisto klausimą: *Kas mes, lietuviai, esame?* Skamba atsakymas: *Vyraujanti mūsų tapatybė – azinė, o ne europinė?* Dėl pirmosios tapatybės filosofė esanti tokios nuomonės: *Vienas pagrindinių jos bruožų – žmogaus laisvės ir pilietinio valstybingumo nevertinimas*.

„Europinė tapatybė“ ryškiausiai reprezentuojama vokiečių: *Rūmtai domėdamasi vokiečių tapatybe netikėtai sau atradau, jog vokiškojoje savivokoje labai aiškus gėrio ir blogio skyrimas. Nuo seniausių laikų vokiečius veda neįsisąmonintais riterio, kovojančio su blogiu ir siekiančio gėrio, vykdančio teisingumą, įvaizdis*. Toliau autorė tęsia: *Savo uždavinį Europoje vokiečiai matė kaip kovos su blogiu ir neteisingumu misiją. Šio įvaizdžio transformaciją (teigiamą ar neigiamą) – A. P.) aptiksimė Otto von Bismarcko laikų ir vėlesnėje Vokietijoje*.

Gražu! Nieko nepasakysi! Dar gražiau būtų buvę, jei filosofė šalia Bismarcko būtų pridūrusi ir kitus „riterius“ – kryžiuočius, visus Prūsijos karalius Frydrichus ir Vilhelmus ir net „geležinį kanclerį“ didžiai gerbusį jefreiterį Adolfą Hitlerį. Kuo jis ne kovotojas su blogiu? Ar ne nuosekliausiai „europinė tapatybė“ buvo sukoncentruota Hitlerio vedamos dorybės Vokietijos koncentracijos stovyklose? Tik kuo toji tapatybė skyrėsi nuo „azinės tapatybės“, sukoncentruotos Stalino koncentracijos stovyklose? Juk abiejų tapatybių konclageriuose vienodai vadovautasi „riterišku“.

Apskritai reikėtų pasakyti, kad „europinės tapatybės“ esminiu bruožu laikomas individo laisvės ir aktyvumo bruožas yra palyginti naujas dvasinis Europos reiškinys. Individualizmas Europoje įgijo persvarą tik po Antrojo pasaulinio karo. Iki tol šiuo atžvilgiu „europinė tapatybė“ ne ką skyrėsi nuo „azinės tapatybės“. Jeigu XIX ir XX amžių sandūros anglų rašytojas Radjaras Kiplingas (Rudyard Kipling, 1865–1936 m.) sakė: *Oh, East is East, and West is West, and never the twain shall meet* (*O, Rytai yra Rytai, o Vakariai yra Vakariai, ir jie niekada nesusieis*), tai vargu ar ši skirtumą darė mūsų filosofės

suvokiamu pagrindu.

Rytų ir Vakarų tautų kultūrų skirtumą yra pripažinęs taip pat žymiausias XX a. lietuvių neotomistinės filosofijos atstovas Stasys Šalkauskis (1886–1941 m.) bei daugelis kitų mąstytojų. Tačiau S. Šalkauskiui, skirtingai nuo filosofės N. Putinaitės, neatrodė, kad abi kultūros viena kitą paneigia. Priešingu atveju jis lietuvių tautai nebūtų kėlęs labai ambicingo tikslo – plėtoti šių kultūrų sintezę. Tuo tarpu mūsų filosofė savo atsakymuose laikraštiniui, pabrėždama individualizmą, valią ir veiklumą kaip išskirtinius „europinės tapatybės“ bruožus, „azinę tapatybę“ nieko doro neranda.

Gal taip galėjo kas ne kas nuspręsti XIX a., kai „europinės tapatybės“ imperijos primesdavo savo valią Azijos tautoms. Tačiau tokią pažūrą veikia sugriovė japonai, o šiandien valia, veiklumu ir individualizmu (tikriau sakant, išradingumu ir iniciatyva) garsėja Pietų Korėja, Singapūras, Indija, Taivanas, Kinija ir kitos šalys. Tad ko verta filosofės N. Putinaitės schema – visomis moralinėmis dorybėmis besipuikuojanti „europinė tapatybė“ ir joms svetima „azinė tapatybė“?

Susikūrusi tokią, sakytume, nepagrįstą prielaidą ar aksiomą, ji smerkia ir vieną žymiausių mūsų veikėjų J. Basanavičių: *Nuo europinės tapatybės lietuvius jis orientavo į azinę, Nuo veiklumo, individualizmo ir valios J. Basanavičius lietuvius kreipė į pasyvumą, perdėtą gėrėjimąsi savo praeitimi ir atitrūkima nuo realybės*.

Skaitytant tokius priekaištus, norėtųsi autorę ir jai pritariančius žmones paklausti: ar jie yra kiek susipažinę su J. Basanavičiaus gyvenimu ir veikla? Jeigu dievagotūsi, jog taip – jie žiną (t. y. girdėję apie jį ir to jiems pakanka), tai ar jo kritikai nėra pastebėję, kad šalia Petro Vileišio jo būta vieno iš energingiausių, veikliausių ir įvairiausių XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios lietuvių? Jeigu intume vien jo bendravimą su įvairių sričių ir tautų žmonėmis, tai šiuo atžvilgiu nerastume jam tolygaus tautiečio. Jo ne vien gėrėtasi tautos praeitimi (o kuri tauta, turinti didingą istoriją, ne tik tautinio atbudimo amžiuje, bet ir dabar ja nesigėri?). Jo būta ir medicinos praktiko bei mokslininko, bulgarų antropologijos pradininko (taigi nepagailėta jėgų net bulgarams). Šiandien be J. Basanavičiaus neįsivaizduojama lietuvių periodikos istorija. Pagaliau jo dvasinį paslankumą rodo net tai, kad J. Basanavičius buvo vienas iš pirmųjų lietuvių fotografų. Tačiau didžiausi nuopelnai jam priklauso kaip žymiai istorinę vertę išlaikančių renginių organizatoriui. Priminkime užmiršusiems tai: 1883 m. *Aušros* leidimas, 1905 m. Didysis Vilniaus seimas, 1907 m. įkurta ir paskui iki mirties vadovauta Lietuvių mokslo draugija. Tų pačių metų liepos 7 d. jo iniciatyva Vilniuje susikūrė *Sąjunga pagrąžinimui teisių lietuviškai kalbai Rymo katalikiškoje bažnyčioje Lietuvoje*. Peršokę „tautos namų“ kūrimo istoriją, apie kurią kalbėsime po kelių eilučių, pridėkime, kad

1918 m. Lietuvos Valstybės Tarybos pavedimu buvo komisijos muziejams, archyvams ir bibliotekoms perimti iš vokiečių okupacinės administracijos pirmininkas.

Na, o minėti „tautos namai“? 1907 m. pabaigoje, turint prieš akis čekų, slovakų, estų ir kitų pavergtųjų tautų pavyzdį, kilo diskusija dėl reikalo kurti tokius namus ir lietuviams. Sukurti jie būtų veiksmingai plėtoję ne tik kultūrinę veiklą, bet ir skatinę visuomenės politizaciją, modernaus tautinio identiteto formavimą. Pačia bendriausia forma tokią tautos namų idėją Lietuvių mokslo draugijos steigiamajame susirinkime išklė J. Basanavičius, o jos įgyvendinimas stovėjo dėl tuščių ginčų tol, kol J. Basanavičiaus vadovaujama LMD 1913 m. birželio 23 d. už daugiau kaip 17 000 rublių nupirko tiems namams sklypą, o jis pats netrukus su Martynu Yču išvyko į JAV rinkti lėšų namų statybai. Abu veikėjai grįžo turtingi – surinko 22 330 dolerių, kas buvo lygu 43 315 caro rublių (mūsų litais būtų, ko gero, per milijoną litų). Pini-gai buvo padėti į banką. Tačiau, nespėjus pradėti statybos, 1914 m. kilęs Pirmasis pasaulinis karas viską sužlugdė. Už dalį pinigų pavyko įsigyti P. Vileišio rūmus ir išleisti kiek lietuviškų vadovėlių, o 37 000 rublių dingo karų ir revoliucijų suirutėje.

Šią labai glaustą ir toli gražu neišsamią J. Basanavičiaus praktinės veiklos apžvalgą, palikę neminėtus jo tautosakos, kalbotyros ir kitus „nepraktiškus“ darbus, pateikiame tam, kad galėtume pasakyti tezę: neįmanomas dalykas, kad žmogus, išsiskiriantis didžiausiu veiklumu, kreipty savo tautą į pasyvumą, į svajas. Faktai prieštarauja autorės prasimanymui, jog J. Basanavičius *lietuviškąją savivoką atribojo nuo mėginimų suvokti dabartį ir kelti ateities uždavinius*. Čia jai ne ką padeda ir garsioji J. Basanavičiaus moksliškai nepagrįsta lietuvių tautos kilmės iš trakų teorija. Štai ką sako Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto darbuotoja dr. Aušra Jurgutienė straipsnyje *Jonas Basanavičius ir romantizmas: Basanavičiaus trakologija dar sykį ne tik patvirtino lietuvių vienybę su Europos kultūra idėją (tai anksčiau teigta ir Palemono mite), bet ir originaliai įtikinėjo amžininkus apie trakišką lietuvių hegemoniją senojėje Europos kultūroje. Nėra abejonės, kad tokia teorija buvo susijusi su ideologine pastanga kompensuoti ilgus amžius niekintą lietuviškumą ir paskelbti jį Europos kultūros pagrindu* (išskirta cituojant. – A. P.).

Šis mokslininkės teiginys dar plėtojamas kitoje pastraipoje: *Basanavičiaus trakologija amžininkų vaizduotėje naikino per pastaruosius šimtmečius susiformavusį slavų vergo vaizdinių (savo nepagrįstais samprotavimais filosofė N. Putinaitė jį iš esmės gaivina. – A. P.) ir įkvėpė neoromantikų „grįžimo Europon“ kultūrinę ideologiją. Ji išreiškė intelektualią pastangą ne tik „vytis Europą“, nugraibant pačias madingiausias jos kultūros putas, bet ir „vytis Europą, sugrįžtantį į save“, pačių*

Nukelta į 15 p.

PUSLAIDININKŲ FIZIKOS INSTITUTAS

skelbia konkursą instituto direktoriaus vietai užimti:

Prašymus ir dokumentus (gyvenimo aprašymą, mokslinio laipsnio diplomo kopiją, būsimos veiklos programos metmenis (2-3 psl.) Instituto tarybos pirmininko vardu iki kovo 30 d. priima instituto mokslinis sekretorius adresu: Puslaidininkų fizikos institutas, A. Goštauto g. 11, LT-01108 Vilnius, tel. (8-5) 2 61 98 21.

Instituto tarybos pirmininkas Ž. Kancleris

Iš užmaršties prikeltas

Atkelta iš 1 p.

kurių dauguma buvo pasaulietinio pobūdžio. Daugiausia tai mažos brošiūrėlės, skirtos ūkininkams. M. Kuktos spaustuvėje įvairiais laikotarpiais, be minėtųjų, buvo spausdinami ir kiti periodiniai leidiniai. Tai – *Lietuvis, Šviesa, Viltis, Žemdirbys, Ežys, Balsas*... Taip pat spausdinti kai kurie periodiniai leidiniai lenkų ir rusų kalbomis. Leidybinę spaustuvinę veiklą nuo 1924 m. M. Kukta tęsė Kaune, ten pergabėjęs ir savo spaustuvės įrenginius.

Tai Lietuvos kultūrai svarbūs įvykiai, bet jie negali prilygti svarbiausiam – 1918 m. vasario 19 d. išspausdintam atsišaukimui, kuriame buvo ir Vasario 16-osios Aktas. Beje, buvo išspausdinti du Nepriklausomybės Akto originalūs egzemplioriai: vienas ant labai kokybiško popieriaus, o kitas – ant prastesnio. Išlikęs tik Akto nuorašas.

Už šį rizikingą savo poelgį spaustuvininkas M. Kukta brangiai sumokėjo. 1918 m. vasario 19 d. vos spėjus išgauti paskutinį tik ką išspausdintą Vasario 16-osios Akto tiražą, spaustuvę nusiaubė vokiečių kareiviai, o pats M. Kukta buvo suimtas ir kelias paras laikytas areštiniėje. Okupantams nereikėjo aiškinti, koks svarbus dalykas yra informacijos platinimas, už tai jie ir persekiojo spaustuvininką M. Kukta. Šiandienine kalba tariant, be informacinės sklaidos atkurti Nepriklausomą Lietuvos valstybę būtų neįmanoma.

Štai kodėl Lituanistikos tradicijų ir paveldo įprasminimo komisija, kuriai vadovauja LR Seimo pirmininko pavaduotojas Česlovas Juršėnas, pasirūpino, kad ant gyvenamojo namo Totorių gatvėje sienos ir atsirastų atminimo lenta.

Gedimino Žemicko nuotraukos

Spaustuvininko Martyno Kuktos vaikaitis Edmundas Monstavičius dalijasi prisiminimais

Jo triušą įvardijo vienu žodžiu – žygdarbis

Vilniuje vis dar daug vietų, pro kurias praeiname nesusimąstydami, nežinodami, kad jos labai svarbios mūsų kultūrai ir istorijai, – atidengiant atminimo lentą sakė poetas Justinas Marcinkevičius. Jis pareiškė maną, kad šia atminimo lenta šiandien paženklinama apskritai visų Vilniuje bei Lietuvoje dirbusių spaustuvininkų ir nuo seno veikusios spaustuvių veikla, jų nuopelnai, keliant krašto kultūrą, ugdant žmogų ir tautinę savimonę. Visais laikais knygų, vadinas, ne tik rašytojų, bet ir spaustuvininkų darbas buvo reikalingas ir labai prasmingas. Todėl

Vilniaus istorijos tyrinėtojas Vladas Banaitis

poetas ir rado reikalą priminti spausdinto žodžio pradininką Vilniuje – Pranciškų Skoriną, kuriam skirta įspūdinga memorialinė lenta jau keli dešimtmečiai puošia Didžiosios ir Stiklių gatvių sankirtą. Jis buvo pirmasis Rytų Europoje spaustuvininkas, įsikūręs Vilniaus burmistro Jokūbo Babičiaus namuose. Priminsime, kad Pranciškų Skorina Vilniuje 1522–1525 m. išspausdino pirmąsias knygas – *Ma-*

mums svarbu tai suvokti ir šį supratimą išsaugoti ateities kartoms.

Skatintas Petro Vileišio

M. Kuktos vaikaitis Edmundas Monstavičius priminė savo senelio biografiją, kurią keliais sakiniais ir mes perteiksime.

M. Kukta gimė 1875 m., vadinas, šiemet minėtina jo 130-ųjų gimimo metų sukaktis. Jaunystėje

M. Kuktos spaustuvėje buvo išspausdintas šis Vasario 16-osios Akto tekstas

siekė žinių, mokslo, ypač jį traukė poligrafijos dalykai. Vilniuje neradęs vietos, kur būtų galėjęs mokytis šios profesijos paslapių, išvyko į Sankt Peterburgą. Susitiko su lietuvių būrelių nariais, inž. Petro Vileišio patartas pradėjo spaustuvininko veiklą.

Sukaupęs šokių tokių lėšų ir padedamas P. Vileišio Peterburge įkūrė nedidelę spaustuvėlę. Įsigijo spausdinimo mašiną ir kitos įrangos. Lietuviams 1904 m. atgavus teisę spausdinti knygas, laikraščius bei kitus raštus lotyniškais spaudmenimis, M. Kukta atvyko į Vilnių. Šiam žingsniui ryžosi taip pat skatinamas P. Vileišio. Pribrendo reikalas lietuviams Vilniuje įsigyti tikrą lietuvišką spaustuvę, ir šio reikalo iniciatyvos ėmėsi M. Kukta. Pradėjo spausdinti maldaknyges ir kitą smulkios apimties literatūrą. Didėjant lietuviškos literatūros poreikiui, ėmėsi spausdinti įvairaus pobūdžio knygas bei laikraščius – tiražai nuolat didėjo. Vienas iš reikšmingesnių spaudinių, kurių pradėjo spausdinti M. Kukta, buvo *Lietuvos aidas*, Vilniuje pradėjęs eiti nuo 1917 m. rugsėjo 6 dienos. Lenkams užgrobus Vilnių, M. Kukta buvo persekiojamas už lietuvišką veiklą, areštuotas, todėl galiausiai savo spaustuvę buvo priverstas perkelti į Kauną. Jis visą laiką svajojo grįžti į Vilnių.

M. Kukta per savo gyvenimą yra išspausdinęs daugybę knygų, periodinių spaudinių bei kitų leidinių, bet reikšmingiausias jo veiklos ir gyvenimo faktas siejamas su Nepriklausomybės Akto išspausdinimu Vilniuje, Totorių gatvės 20 name.

Lituanistikos tradicijų ir paveldo įprasminimo komisijos pirmininkas Česlovas Juršėnas įteikia Lietuvos istorinę vėliavą Totorių g. 20 namo bendrijos pirmininkui

Garbės sargyba prie atminimo lentos

Spaustuvininko vaikaitis E. Mons-tavičius dėkojo atminimo lentos M. Kukta iniciatoriams, nes iš už-maršties prikeltas dar vienas labai reikšmingas mūsų istorijos ir kultūros faktas, prisiminta asmenybė, kuri labai daug nusipelnė lietuviškumo platinimui Vilniuje ir visoje Lietuvoje. Prikelta iš gilios užmaršties. Pirmosios nepriklausomybės laikais M. Kukta dar buvo prisimenamas, o sovietmečiu jau galutinai nugramzdintas ir nebūtį.

Iš Martyno Kuktos spaustuvės

Vilniaus istorijos tyrinėtojas Valdas Banaitis priminė ir tokį faktą. M. Kuktos vardą ir pavardę prieš pat mirtį ištarė talentingas 26 metų gudų poetas ir literatūros kritikas Maksimas Bahdanovičius (1891–1917 m.), mirštantis nuo tuberkuliozės. Tai buvo vieni paskutiniųjų jo žodžių. Mat kai 1904 m. spaudos draudimas buvo atšauktas, tai ne tik lietuviams, bet ir latgaliams, gudams, daliai ukrainiečių buvo leista spausdinti jų raštus toms tautoms įprastu raidynu. Taip pat buvo atšauktas draudimas spausdinti raštus esperanto kalba, kuri irgi patyrė įvairias represijas. Tai štai 1913 m. M. Kukta išspausdino Vilniuje M. Bahdanovičiaus eilėraščių knygą *Vainikas*. 1917 m. Jaltoje mirštantis poetas prie savo lovos paliko

Šiame pastate 1906–1921 m. veikė Martyno Kuktos spaustuvė

raštelį, kuriame eilėmis atsiveikina su gyvenimu: žvelgdamas į Krymo dangaus mėlynę, jis nesijaučia išėinąs į nebūtį, nes rankose laiko knygą iš pono Martyno Kuktos spaustuvės.

Jaudinantis ir labai prasmingas žmogaus ryšio su knyga pavyzdys. Ne jau tai tik XX a. fenomenas, kuris niekada neatgims?

Ne vieni signatarai atkūrė valstybę

Šiandien prisimename žmogų, be kurio Vasario 16-oji Lietuvoje nebūtų taip skambėjusi. Tai Vilniaus spaustuvininkas Martynas Kukta, – kalbėjo LR Seimo Pirmininko pavaduotojas, Lituanistikos tradicijų ir paveldo įprasminimo komisijos pirmininkas Č. Juršė-

nas. Kalbėtojas pabrėžė, kad prisimindami ir vertindami Vasario 16-osios Akto signatarų vaidmenį paskelbiant Lietuvos valstybės atkūrimą, neturėtume pamiršti ir paprastesnių, gal toli gražu ne tokio politinio ir visuomeninio rango asmenybių, tačiau kurių veikla nusipelnė kuo didžiausios pagarbos ir deramo įprasminimo. Kad Nepriklausomybės Aktas iš formalaus

Atkelta iš 2 p.

pabrėžti, kad visi mokslininkai suprastų: kad ir kokiame srityje dirbtų, jiems visiems atvira Simpoziumo tematika. Būtų labai blogai, jei lietuviai mokslininkai, dirbantys už Lietuvos ribų, atsiskaitytų vykti į Simpoziumą tik dėl to, kad neranda tiksliai suformuluotos savo tyrimų srities.

Kompetencijos svarba

Kai kalbame apie Lietuvos prioritetus, tai kokius turime mintyje – plačiąja prasme, ar tuos 4–5 patvirtintus, dėl kurių Lietuvoje vis netyla diskusijos?

Mintyje turimi prioritetai plačiąja prasme. Kad ir kokia nedidelė valstybė būtų, tačiau kompetencijos reikia labai plačios ir įvairiausiose mokslo srityse. Tam, kad pasinaudotume pasaulio mokslo laimėjimais, mums reikia kompetentingų žmonių. Viena iš svarbiausių mokslo misijų ir yra rengti aukščiausios kvalifikacijos specialistus. Ta prasme mums aktualios visos mokslo sritys. O formuluojuame ir išskiriame tuos konkrečius prioritetus – siaurąja prasme, kurie gali labiausiai prisidėti prie šalies ūkio ir pramonės konkurencingumo didinimo, t. y. žvelgiant iš pragmatiškų ekonominių sumetimų. Lietuva mėgina formuluoti tokius prioritetus, bet jie nėra itin griežti, ir kaip tik Simpoziumas yra ta vieta, kur galima aiškiau juos artikuliuoti. Pagal tai, kaip įvairių sričių tyrinėtojai pristatys savo tyrinėjimus, galima bus spręsti apie atskirų Lietuvos mokslo sričių aktyvumą ir perspektyvumą.

Nebus paminti ir „amžnieji“ tautos prioritetai

O kaip „amžnieji“ tautos prioritetai?

Humanitariniams prioritetams, iš kurių lituanistika yra kone akivaizdžiai svarbiausia sritis, simpoziume bus skirta derama vieta. Lituanistikos dalykai kartojami daugelyje sekcijų. Antrąją sekcijoje (*Lietuva ir lietuviai pasaulyje*) bei trečioje (*Lietuva, jos švietimas ir mokslas ES erdvėje*) – tai ir lituanistinio pobūdžio temos. Manau, kad tai bus gana akivaizdu ir tezių teikėjams.

Penktoji sekcija: *Moksliniai tyrimai ir technologijos žmogaus sveikatai; saugus ir ekologiškai švarus maistas – nuo žemės ūkio iki gamybos*. Šiems tyrimams turi būti skiriamas nuolatinis dėmesys nepriklausomai nuo tendencijų, kurios vadinamos prioritetinėmis ar tiesiog madingomis. Organizatoriai tikisi, kad Simpoziumo dalyviai pasiūlys pranešimų, kurie bus suprantami įvairių sričių specialistams ir sieks išryškinti tyrimų aktualumą Lietuvai. Tai labai plati sritis, kuri Lietuvai itin svarbi, nes istoriškai Lietuva susijusi su žemės ūkiu, maisto produktų gamyba.

Šeštoji sekcija – *Moksliniai tyrimai, skirti žinių visuomenei kurti*. Ši sekcija nagrinės visus: ekonominius, socialinius bei technologinius žinių visuomenės kūrimo ypatumus. Tikimasi, kad pranešėjai įvairiems specialistams suprantamai pristatys naujausias informacijos, komunikacijos technologijų pasiekimus, išnagrinės jų taikymo plėtros Lietuvoje socialinius ekonominius aspektus.

Saugus, efektyvus transportas, jo vystymas šalies ir tarptautiniu mastu. Šioje sekcijoje bus nagrinėjami visi Lietuvos transporto sistemos plėtros bei integracijos į tarptautinius tinklus aspektai. Tikimasi, kad pranešimus pateiks ne tik šios srities mokslininkai, bet ir specialistai, atsakingi už politikos įgyvendinimą. Sekcija sieks aprėpti visas transporto rūšis. Ši tema yra aktuali dar ir dėl to, kad jos plėtrai skiriama didelė ES struktūrinių fondų parama. Lietuvos transporto infrastruktūra yra labai plati ir įvairi. Mūsų valstybės integracija į ES ekonominę erdvę be transporto infrastruktūros raidos tiesiog neįmanoma. Yra apie ką diskutuoti, nes tai daug lėšų reikalaujanti sritis. Vadinas, be mokslo neapsieisime, ir mokslo indėlis turės didėti.

Septintoji sekcija skirta *Saugiai, ekologiškai, ekonomiškai pagrįstai ener-*

getikai. Sekcijoje numatoma nagrinėti visus Lietuvos energetikos ūkio tolimesnės plėtros aspektus. Simpoziumo dalyviai kviečiami teikti pranešimus apie atominės energetikos perspektyvas ir kitas atsinaujinančiųjų energijos šaltinių panaudojimo alternatyvas. Taip pat bus nagrinėjami socialiniai, ekonominiai bei geopolitiniai energetikos politikos aspektai. Energetikos ūkis Lietuvoje didžiulis, tad svarbu apgalvoti energetikos strategiją. Reikėtų įvertinti ir klaidas, jeigu tokių buvo padaryta. Energetikos plėtros tematika glaudžiai siejasi ir su aplinkos išsaugojimo tematika.

Lieka neišsemiamų temų

Visuose, bent jau paskutiniuose keliuose Simpoziumuose buvo karštai diskutuojama apie branduolinę energetiką. Ar dabar tai jau išsemta tema?

Visiškai neišsemta, iškyla daugybė klausimų. Esame tame savo valstybės gyvavimo etape, kai diskusijos dėl tolesnės branduolinės energetikos ateities Lietuvoje iš naujo įsisiūbuos, o Simpoziumas kaip tik tam gera proga. Kadangi Lietuva prisidėjo prie Kioto protokolo, vis daugiau dėmesio skiriama atsinaujinančiai energetikai ir šios energetikos technologinių priemonių kūrimui. Beje, šioje srityje didelis indėlis tenka Mokslininkų sąjungos institutui, kuris vykdo nemažus ES lygmens projektus. ES skiria daug lėšų, kurios gali būti investuotos į alternatyviosios energetikos mokslo tyrimų ir technologijų kūrimo plėtrą.

Taiigi reikia labai gerai pasvarstyti, kaip geriausiai pasinaudoti tomis galimybėmis, kurios atsiveria Lietuvai. Pagaliau juk teks labai smarkiai padidinti atsinaujinančiųjų energetikos šaltinių naudojimą bendroje mūsų šalies energetikos struktūroje. Taiigi problemų bei temų

daug, tačiau ir galimybės didelės. Apie tai teks diskutuoti.

Iš užsienio lietuvių, ko gero, čia lauktuose gerokos pasipurties, bent jau idėjų lygmeniu. Mintyje turiu atsinaujinančiųjų energetikos šaltinių naudojimo reikalus.

Išties tarp užsienio lietuvių yra nemažai gerų šios srities žinovų, kurie tikriausiai turės ką pasakyti. Tikėsimės jų aktyvumo.

Devintoji ir paskutinė sekcija – *Lietuvos gamta ir žmogaus aplinka*. Aplinka, kurioje gyvename, bus šios sekcijos diskusijų objektas. Todėl pageidaujami pranešimai gamtos saugos, racionalios gamtonaudos, turizmo plėtros ir urbanistikos klausimais. Architektų indėlis šioje sekcijoje taip pat labai reikalingas. Simpoziumo dalyviai kviečiami rengti pranešimus, kurie įvairių sričių specialistams suteiktų papildomos informacijos apie atliekamas tyrimus šiose labai aktualiose srityse. Neabejoju, kad sulauksime daug šios tematikos pranešimų.

Taiigi peržvelgėme visas būsimas Simpoziumo sekcijas ir jas glaustai apibūdinome.

Visa tai pateikta Lietuvos mokslininkų sąjungos tinklalapyje, tad *Mokslo Lietuvos* skaitytojais galės pasitikslinti jiems rūpimus dalykus.

Iš esmės tai Simpoziumo prioritetai. Jeigu taip, tai kas juos suformulavo?

Galui pavadinti ir prioritetais. Juos formulavo Simpoziumo mokslinė taryba, kurią sudaro įvairių institucijų mokslininkai bei mokslo institucijų vadovai. Diskutuodami rinkome ir daugelio iniciatyvesnių mokslininkų pasiūlymus. Todėl Simpoziumo mokslinė taryba tik akumuliavo tai, kas pribrendo mokslo ir platesnėje visuomenėje.

Kad nepristigtų drąsos

Ir pabaigoje – padrašinantis žodis, norintiems dalyvauti Simpoziume.

tautos siekių deklaravimo taptų Lietuvos valstybės atkūrimo realybe, reikėjo atlikti daugybę žingsnių, o vienas pirmųjų ir labai svarbus – tai Vilniaus spaustuvininko M. Kuktos pastangos. Jis padarė tai, kas jam, kaip spaustuvininkui, priklausė padaryti, gal ir truputį daugiau.

Č. Juršėnas priminė, kad 2005-ieji – tai Didžiojo Vilniaus Seimo 100-mečio ir lietuviškojo parlamentarizmo įprasminimo metai. Todėl būtina prisiminti visus asmenis, kurie įnešė vie-nokį ar kitokį indėlį į Lietuvos valstybės atkūrimo veiklą. Naujasis ženklas mums visiems nuo šiol primins, kad Totorių gatvėje yra namas, kuriame 1918 m. vasario įvykiai mums priartino Lietuvos valstybės atkūrimo faktą.

Č. Juršėnas Totorių gatvės 20 namo bendrijos pirmininkui įteikė istorinę valstybės vėliavą, kuri įteisinta Lietuvos Vėliavos įstatyme. Atidengus memorialinę lentą ši vėliava ir buvo iškelta greta lietuviškos trispalvės ant 20 namo Totorių gatvėje sienos.

Nuo šiol Vilniuje yra dvi vietos, kurios susijusios su svarbiausiu mūsų valstybės teisiniu Vasario 16-osios Aktu. Tai gyvenamasis namas Pilies gatvėje, pažymėtas numeriu 26, kur buvo pasirašytas Lietuvos Tarybos Nutarimas, ir pastatas Totorių gatvėje, kur M. Kuktos spaustuvėje šis Aktas buvo išspausdintas, tiražuotas ir išplatintas Lietuvos gyventojams.

Gediminas Zemlickas

Kovo mėnuo svarbus rengiantis Simpoziumui

Tie, kurie tikėjosi, kad bus įvardytos atskiros mokslo sritys ir jų nerado, tegul nenusimena. Reikia akyliau panagrinėti visas sekcijas ir pažiūrėti, kuri labiausiai tinka jūsų darbo tematikai. Bent tezes ir pranešimo įžangą reikia pamėginti susieti su Simpoziumo tikslais ir siekiais, o pranešimas turėtų remtis savo tyrinėjimų rezultatais. Klausytojams yra svarbu suprasti, kokią vietą bendroje mokslinių tyrimų mozaikoje užima pranešėjo atliekamas darbas.

Labai skatiname jaunuosius mokslininkus pasinaudoti proga atvykti į Lietuvą, sustiprinti ryšius su Lietuvos mokslo ir studijų institucijomis bei mokslininkais. Simpoziumo organizacinis komitetas nusprendė, kad bus apmokamos jaunųjų mokslininkų iki 35 metų kelionės į Simpoziumą. Pirmenybė bus teikiama pagal mokslinės kūrybinės veiklos ir bendradarbiavimo su Lietuva rezultatus.

Kokių klaidų reikėtų vengti rašant tezes?

Kartais mūsų žmonės neįaučia skirtumo tarp Mokslo ir kūrybos simpoziumo bei specializuotų mokslo konferencijų. Simpoziume reikėtų kalbėti ne taip pat, kaip savo srities mokslinėje konferencijoje. Pranešimas turi būti aukšto mokslinio lygio, bet suprantamas ir gretimų sričių tyrinėtojams. Visiškai „supopuliarinti“ sekcijų pranešimų nederėtų, nes plačiąjai auditorijai bus skirti plenariniai pranešimai, bet kalbėti suprantamai turi įvairių sričių mokslo atstovai. To reikia siekti.

Ir svarbiausia: norime, kad visame pasaulyje dirbantys lietuviai mokslininkai rastų kuo daugiau sąsajų su Lietuvos mokslu ir bendradarbiautų su Lietuva. Visos mūsų valstybės, tautos ir jos žmonių labui.

Paraginkime mokslininkus teisingai suprasti jiems atsiveriančias dalyvavimo Simpoziume galimybes ir jomis pasinaudoti. Ačiū už pokalbį.

Kalbėjosi
Gediminas Zemlickas

Ūkiui ir visuomenei reikia veiklesnių mokslininkų

Kauno technologijos universitete surengtoje konferencijoje Lietuvos mokslas ir pramonė: Lietuvos universitetų, valdžios institucijų, ūkio ir visuomenės partnerystė pabrėžta, kad šalies ūkio plėtra Europos Sąjungos erdvėje daug priklausys nuo glaudesnių universitetų, valdžios institucijų ir socialinių partnerių ryšių. Deja, dar trūksta visų šių institucijų dialogo, rimtos paramos mokslininkams plėtojant ryšius su šalies pramone ir verslu. Reginio metu KTU pasirašė bendradarbiavimo sutartį su UAB koncernu Achemos grupė. Iš šio renginio – dr. Vilius Misevičius ir Jono Klėmano fotoreportažas.

LR Ministras Pirmininkas dr. Algirdas Brazauskas

Jono Klėmano nuotraukos

Tik aktyviai prisidedant mokslininkams, mūsų šalies ekonomika greičiau pakils, nes šiuo metu ji yra viena paskutinių. Deja, dabar Lietuvoje moksliniams tyrimams skiriama vos 0,7 proc. bendrojo vidaus produkto (ES šalių vidurkis – beveik 2 proc.), o gamybininkų užsakymai mokslininkams tesudaro apie 0,2 proc. – tai dešimt kartų mažiau nei ES vidurkis.

Didelės viltys siejamos su ES struktūriniais fondais. Trejiems metams šių investicijų mokslui ir studijoms bus skirta 250 mln. litų. Būtina šias lėšas panaudoti mokslinei bazei stiprinti, tiriamajai veiklai, o ne remontuoti stogus ar patalpas. Be to, Lietuvos mokslininkai per mažai dalyvauja bendruose europiniuose projektuose.

Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto pirmininkas dr. Vydas Gedvilas

Aukštųjų mokyklų profesūrai aktualu gerinti studijų kokybę – bent pusę studijų programų turėtų vertinti tarptautiniai ekspertai. Jei universitetai vienytųsi, steigtų konsorciumus, būtų daug stipresni. Tokie konsorciumai Europoje labai populiarūs.

Seime jau sudaryta darbo grupė, turėsiama parengti Aukštojo mokslo įstatymo pataisas. Sieksime, kad aukštųjų mokyklų turtas priklausytų joms pačioms. Be to, Vyriausybė turėtų sukurti aukštųjų mokyklų kreditavimo fondą. Būtina ir kitokia aukštųjų mokyklų valdymo struktūra.

Privalome gerinti universitetų mokomąją bazę. Modernizuoti turimą įrangą padėtų ir dalis lėšų, kurias galima būtų panaudoti padidinus studijų mokesčių.

LR švietimo ir mokslo ministras dr. Remigijus Motuzas

Šiuo metu steigiamas bendras Europos studijų kokybės registras, todėl keisis studijų programų akreditavimo principai. Pagal ES direktyvas reikalaujama gerinti visos aukštojo mokslo sistemos valdymą, racionaliau panaudoti jai skiriamas lėšas. Į aukštųjų mokyklų gyvenimą dar nepakankamai įtraukiami socialiniai partneriai. Todėl reikėtų didinti aukštųjų mokyklų tarybų vaidmenį, joms suteikti daugiau galių. Aktualu mažinti studijų trukmę. Būtina universitetams suteikti nuosavybės teisę į jų valdomą turtą. Reikia inicijuoti kai kurias Aukštojo mokslo įstatymo pataisas, užtikrinti galimybę visiems studentams gauti pašalpas.

LR krašto apsaugos ministras Gediminas Kirkilas

Tobulindami Lietuvos gynybos sistemą naudojames KTU specialistų darbas. Gynybos technologijų

instituto mokslininkai sukūrė veiksmingus lazerinius šaulių treniruoklius, kurie plačiai naudojami mūsų valstybės kariuomenėje. KTU mokslininkai taip pat sprendžia ir 60 mm ir 120 mm minosvaizdžių treniruoklių sukūrimo problemą.

Dabar mūsų šalis pirmąją pagal išlaidas gynybos mokslui vienam gyventojui iš NATO naujų narių. AGS – taip vadinama NATO kuriamą šiuolaikinės žemės stebėjimo sistema. Ją kuriant ir įdiegiant iš žymiausių pasaulinio bendrovių suburtas koncernas. Dalyvauti šioje programoje pareiškė norą 11 Lietuvos įmonių. Čia KTU mokslininkų indėlis bus nemažas – jie prisideda koordinuojant Lietuvos darbus.

LR ūkio ministro padėjėja Renata Dromantaitė

Nors Lietuvoje daugiausia smulkių ir vidutinio dydžio įmonių, tačiau dėl finansų stygiaus, jose inovacinė veikla apmirusi. Remiame šešis mokslinius technologinius parkus, Lietuvos inovacijų centrą ir apie pusimtį verslo informacijos padalinių. Tačiau lietuvių sąnaudos mokslinių darbų eksperimentinei plėtrai beveik šešis kartus atsilieka nuo ES vidurkio. Nemažos viltys siejamos su ES struktūriniais fondais – patenkinotos kai kurios iš 163 paraiškų, kurias padavė Lietuvos mokslų akademija, įvairūs universitetai bei institutai. Išlaidoms europatentams įregistruoti šiais metais Ūkio ministerija skyrė 3 mln. litų. Keturis kasmet Ūkio ministerijos išlaidas mokslui didinti dešimtdaliu procentinio punkto.

Achemos grupės prezidentas Lietuvos pramonininkų konfederacijos vadovas dr. Bronislovas Lubys

Darbo rinkoje jau trūksta aukštos kvalifikacijos mechanikų, elektrikų, kitų inžinerinio profilio specialistų. Universitetai dar rengia

daug specialistų, kurie negauna darbo, niekur negali pritaikyti savo žinių. Nei Švietimo ir mokslo, nei Ūkio ministerija nėra ištyrusi specialistų poreikio, neturi duomenų, kiek universitetų absolventų dirba pagal specialybę. Deja, dabartinė mokesčių sistema neskaitina verslininkų ir pramonininkų bendradarbiauti su mokslo bei studijų institucijomis. Gamybininkai nesuinteresuoti studentų praktika įmonėse – tam valdžia turi skirti papildomų lėšų. Tačiau svarbiausia, kad tik bendradarbiaujant su universitetais, kur sutelkta kompetencija, galima laimėti konkurencinę kovą. Vienintelis stabdis – netobula mokesčių politika.

Lietuvos aukštojo mokslo tarybos pirmininkas, AB Alna valdybos pirmininkas Valentinas Milaknis

Mūsų netenkina valstybės pozicija specialistų rengimoje, o darbo rinkos struktūra neatitinka šalies poreikių. Vis labiau trūksta aukštos kvalifikacijos specialistų, tačiau vyksta ir atvirkštinis reiškinys – ryškėja kompetencijų konkurencija. Siūlau sukurti universitetų absolventų adaptacijos verslo įmonėse sistemą, kurioje greta profesinių dalykų svarbi ir kultūrinė adaptacija. Įmonėse menkai rūpinamasi kasmetiniu specialistų kvalifikacijos tobulinimu, trūksta karjeros planų, kuriuose būtų įvertinami konkretūs rodikliai. Mano nuomone, Lietuvos universitetuose dar nėra sistemos, kuri skatintų juos keistis.

Lietuvos darbo biržos skyriaus vedėja Rasa Babenskienė

Iš 126,4 tūkst. bedarbių kas trečias neturi kvalifikacijos. Mažiausią nedarbo dalį (apie 2 proc.) sudaro aukštųjų mokyklų absolventai. Tyrimai parodė, kad šių metų

pradžioje buvo verslo vadybos, teisės, vadybos ir administravimo, socialinės edukologijos ir pedagogikos specialistų perteklius. Dabar daugiausia galimybių įsidarbinti turi inžinieriai mechanikai, statybininkai ir elektrikai, draudimo agentai, buhalteriai, reklamos ir turizmo vadybininkai.

KTU rektorius prof. Ramutis Bansevicius

Narystė ES universitetams meta naujus iššūkius, kuriuose dar sugėba priimti ne visos aukštosios mokyklos. Universitetams valstybės finansavimas nepakanka – tam reikia socialinių partnerių paramos. Moderni technologinė bei matavimo aparatūra labai brangi. Išeitis – su įmonėmis kurti bendras studijų ar tyrimų laboratorijas (tam šiandien nėra juridinio pagrindo). Siekiant gerinti specialistų praktinį pasirengimą, būtina leisti su praktikos organizavimu susijusias sąnaudas įmonei nurašyti į gamybos išlaidas. Be to, įmonė, įdarbinusi studentus, už juos nemoka socialinio draudimo mokesčio. Todėl ieškome naujų bendradarbiavimo formų. Pavyzdžiui, AB Vingis telkia fizikų ir chemikų konsorciumą organinių šviesos diodų ekranams kurti. Jame be Vilniaus universiteto fizikų ir chemikų, Fizikos instituto įtraukti ir KTU specialistai.

KTU koordinuoja 9 valstybinių svarbos ES struktūrinių fondų finansuojamų projektų įgyvendinimą. Vienas svarbiausių darbų bus Mechatronikos mokslo, studijų ir informacijos centro sukūrimas, mechatronikos tyrėjų kompetencijos tobulinimo nacionalinės programos rengimas ir įgyvendinimas, taip pat mechatronikos krypties magistrantūros studijų programų ir doktorantūros pertvarkymas bei atnaujinimas. Iš ES struktūrinių fondų lėšų bus plečiamas informacinėmis ir komunikacinėmis technologijoms grįstas nuotolinio mokymosi tinklas. Kiti darbai – Lietuvos akademinės e-leidybos sistemos sukūrimas, šalies mokslo ir studijų informacijos sistemos akademinės dalies sukūrimas ir bandomasis įdiegimas, nuotolinio mokymosi sistemos veiklumo integralus ugdymas, Lietuvos mokslo ir studijų e-dokumentų kaupimas ir pateikimas skaitytojams, respublikinė virtuali biblioteka bei visatekusių dokumentų duomenų bazės sukūrimas.

Dr. Vilius Misevičius

Pradžią Nr. 4

Europos Parlamento narės Laimos Andrikienės iniciatyva jos biure Vilniuje vasario 7 d. surengta diskusija *Ar Lisabonos strategija aktuali Lietuvai?* Tęsia-me įspūdžius iš šios diskusijos.

Valdžiai esame tik šios žemės mažieji

Vyriausybė leidžia suprasti, kad 2006 m. Lietuvai pereinant prie euro valiutos, neišvengsime sunkumų. Teks gerokai susiveržti diržus. Kai šitai atsargiai užsimenama mokslo, kultūros, švietimo ir sveikatos apsaugos baruose dirbantiems žmonėms, tai pirmiausia reakcija būna tokia: ir vėl valdžios vyrai taupys labiausiai pažeidžiamųjų sąskaita. Žodžiu, nesitikime „šviesaus rytojaus“, džiaukimės, jeigu pavyks gauti bent tiek, kiek šiandien gauta. Taigi siūloma džiaugtis ir tuo mažu, ką turime šiandien, ir garsiai nekriuksėti. Toks valdžios požiūris į šios žemės mažuosius.

Vis dėlto, pasirodo, galima ir kitokia nuostata. Europos Parlamento narė L. Andrikienė pastebi: jeigu iki šiol Lisabonos strategijos įgyvendinimas buvo paliktas pačių ES narių nuožiūrai, tai dabar atsiranda ir tam tikros kontrolės galimybė. Europos Komisija pasiūlė veiksmų planą, taip pat ir kiekviena valstybė narė turės parengti savąjį veiksmų planą. Negana to, kasmet bus reikalaujama ataskaitos – kas padaryta. Turės būti paskirti konkretūs žmogus įgyvendinti tų veiksmų planą. Europos Komisijoje už Lisabonos strategijos įgyvendinimo veiksmų planą atsakingas Europos Komisijos viceprezidentas ponas Giunteris Ferhoigenas (Günter Verheugen), kuris yra prezidento Chosė Manuelio Baroso (José Manuel Barroso) pavaduotojas. Pridursime, kad G. Ferhoigenas yra Mykolo Romerio universiteto (tuo metu vadinto Lietuvos teisės universitetu) garbės daktaras. Šis vardas jam buvo suteiktas 2004 m., ir *Mokslo Lietuva* gana plačiai aprašė tą įvykį. Matyt, teks atsiversti užrašus ir skaitytoms pateikti garbingojo svečio išsakytas mintis apie tolesnę Europos mokslo plėtrą – tokią galimybę *Mokslo Lietuvos* atstovas Mykolo Romerio universitete turėjo.

Žodžiu, Lietuvoje kažkam teks prisiišti atsakomybę už Lisabonos strategijos įgyvendinimą. Toks asmuo, matyt, bus surastas, ir ant jo vėliau bus sukarti visi šunys už nesėkmes, bet kad to neatsitiktų ir valdžia neatsipirktų lengviausiu būdu laikas galvoti jau dabar.

Nesėkmių pagrindus klojame iš anksto

Dirva ateities nesėkmėms parengta jau šiandien, ir į tai dėmesį atkreipė Mykolo Romerio universiteto Žinių visuomenės valdymo instituto direktorius doc. Arūnas Augustinaitis. Jo manymu, Lietuva visais savo pasirinktais prioritetais iki šiol tarsi nepataiko „į koją“ su Lisabonos strategija. Ji tarsi nebūtų mums joks kelrodė. Europa tarsi gyventų sau, priėmusi pagrindinį strategijos dokumentą, o Lietuva – sau, jaukiai knibždėdama po nukritusiais rudenio lapais, kurdama savo kuklius vietinės reikšmės programėles ir strategijėles.

A. Augustinaitis siūlo pažvelgti į su mokslu glaudžiai susijusias mūsų gyvenimo sritis – ką matome? Štai kad ir aukštosios studijos. Į aukštąsias mokyklas įstoja 70–80 proc. tais metais vidurines mokyklas ir gimna-

Ar Lisabonos strategija aktuali Lietuvai?

Europos Parlamento narė Laima Andrikienė ir Mykolo Romerio universiteto Žinių visuomenės valdymo instituto direktorius doc. Arūnas Augustinaitis

zijas baigusiu abiturientų. Albertas Žalys, Mokslo ir studijų departamento direktorius, patikslina: dar maždaug pusė nuo to skaičiaus ateina į vakarines ir nuotolinio mokymo studijas iš anksčiau gavusiųjų brandos atestatus. Taigi pagal įstojančiųjų į aukštąsias mokyklas skaičių esame vieni lyderių pasaulyje.

Būtų gerai, jeigu nebūt blogai. Šių eilučių autoriui tegul bus leista peršokti į visai kitą renginį, nors ir visai netoli nuo Liejyklos gatvės, kur įsikūręs europarlamentarės L. Andrikienės biuras, – į Vilniaus universitetą. Vasario 4 d. buvo atidaromas atnaujintas Filosofijos fakulteto pastatas, o prieš šį įvykį Senato salėje vyko fakulteto mokslinė konferencija. Vienas iš socialinio darbo autoritetų prof. Albinas Bagdonas pažymėjo, kad į universitetą kasmet ateina vis blogiau pasirengę pirmakursiai. Pradedama vyrų viduriniojo ar net visai silpnus pagrindus vidurinėje mokykloje įgiję studentai. Aukštajai mokyklai tenka lopyti viduriniojo išsilavinimo spragas, mažėja galimybės, kad tokie studentai bus geri universiteto absolventai. Beje, priminė A. Bagdonas, ši problema akivaizdi ir kitose Europos Sąjungos šalyse, tą pažymi net ir Prancūzijos universitetai. Atrodo, universitetams reikia būti pasirėngusiems tokiai realybei, kad 40 proc. įstojusių studentų bus žemiau vidurinio lygio.

Kai žinios užkasamos į smėlį

Bet grįžkime prie diskusijos: į Europos Parlamento narės būstinę. A. Augustinaitis konstatavo faktą: tik 5–6 proc. Lietuvos ekonomikos atitinka Europos Sąjungos žinių ekonomikos formaluosius kriterijus. Vadinas, aukštosiose mokyklose gautos studentų žinios nepanaudojamos, užkasamos į smėlį. Aukštojo mokslo diplomą įgijęs žmogus tarsi ir yra kvalifikuotas, turėtų sugebėti diegti inovacijas praktiškai, būti pasirėngęs priimti mokslo pasiūlymus ir skatinti pažangą. Turėtų, bet to nedaro. Vadinas, nesugeba, arba yra kitos priežastys, kurios jam trukdo atsiskleisti. Tad kokios tos priežastys?

Universitetai nepamiršta pasididžiuoti, kokius puikius absolventus parengia: antai vienas kitas, išvykęs į užsienį, atskleidė savo talentą, nušluostė nosį kitose šalyse universite-

tus baigusiems absolventams. Tik kur dingsta, į koki smėlį susigeria Lietuvoje pasilikę universitetų absolventų talentai, kodėl jie mūsų nenustebina savo didžiais laimėjimais verslo, pramonės, mokslo srityse?

Balionas smėlyje

Galimas dalykas, kad bent kai kurie gal ir galėtų nustebinti savo sėkminga veikla, bendradarbiavimu su solidžiais užsienio užsakovais, bet ką kartais girdi kad ir šių eilučių autorius? Norėdamas vieno kito asmens ar sėkmingai dirbančios grupės patirtį pagarsinti kad ir *Mokslo Lietuvos* puslapiuose, gal ir kitus įkvėpti, išgirsta malonų, bet konfidencialų atsakymą: ne, mums nereikia reklamos ir garsinimo, nes tada prasidės visokios bėdos. Žodžiu, jie prietaringi, o gal veikia atsargūs, ir žino, kokioje visuomenėje gyvena. Gal privengia budrios mokesčių inspektorius akies, gal esama ir kitų priežasčių, kodėl geriau tyliai krebždėti.

Tokiomis aplinkybėmis labai nesunku pradėti mistifikuoti esamą padėtį: girdi, šalyje vyksta nuostabūs dalykai, bet tyliai, nesigarsinant. Kol oficialiojo mokslo didieji dalijasi užtarnautomis pripažinimo regalijomis, tylieji inovacijų didvyriai padaro neįtikėtinus dalykus. Ši padėtis kažkuo primena nesenus tarybinius laikus, kai apie rašytojus panašiai kalbėta: girdi, jie negalį pasakyti visos tiesos, todėl rašo „į stalčių“, atėjus laikui visus pribloškė šedevrais. Nepribloškė. Atėjus laikui atidaryti tuos stalčius, jie pasirodė tušti. Vadinas, buvo paranku tūnoti po didvyrio kauke. Ko gero, panašiai subliūkstų ir „tyliai dirbančių“ verslo didvyrių bei lietuviškų bilų geitų išpūstas balionas.

Gyvename laikais, kai žodis nevirsta kūnu

Važiukime toliau. A. Augustinaitis gana plačiai apibendrinamas ir nesiremdamas konkrečiais pavyzdžiais, apibūdina padėtį Lietuvoje, kai universitetai „stampuoja“ vis naujus diplomuotus specialistus, bet jie lietuviškoje terpėje kažkodėl nesugeba atsiskleisti, lieka šešėlyje ar net autsaideriais. Anot A. Augustinaičio, svarbiausia priežastis – socialinio kapitalo, vadybos stiliaus, apskritai darbo organizavimo supratimas, pagaliau ir tai, kaip mes save suvokiame visuomenėje ir visuomenės poreikius

savyje. Bendriausia prasme čia svarbu ir humanitarinės kultūros dalykai. Šiuo metu Lietuva save nelabai suvokia dabartinių procesų kontekste, vadinasi, dar tebeieško savo vietos pasaulyje ir savo pačios tapatumo.

Jeigu taip iš tikrųjų yra, tai nereikia stebėtis, kodėl mokslo ir verslo santykiai netenkina nei mokslo, nei verslo. Blogai, kai mėginama gelbėti deklaracijomis: štai mes išstarems teisingą žodį, o kažkas jį tegul įgyvendina. Tariančių teisingus žodžius yra daug, bet nematyti darančių. Tuo mūsų laikai gal ir skiriasi nuo biblijinių laikų, kad išsakyta tegul ir didžiausia Tiesa pati savaime dar nevirsta kūnu, nuo teisingų minčių srauto niekas nesikeičia. Mat būtų gerai, kad tas mintis bent jau būtų norima išgirsti.

Revoliucijų žavesys vis dar kaitina karštas galvas

Jeigu kas ir keičiasi nuo žodžių, tai tik ta prasme, kad visiems pasidaro koku ir vis daugėja norinčiųjų esminiu pertvarku. Iš valdžios laukiama valingų sprendimų. Kadangi visas pertvarkas suprantame kaip revoliucinį griovimą iš pamatų, o paskui auginimą iš naujo, tai ilgainiui, matyt, šito ir susilauksime. Prisiprašę valingų sprendimų. Beje, dar prieš tai įvykdytų revoliucinių pertvarkų iki šiol, atrodo, niekas rimtai neišanalizavo – ką gero įgijome, ko netekome, koks bendras rezultatas. Nesame išanalizavę ir kaimynų patirties: ką pelnė ir ko neteko į pertvarkų sukurtą metęsi latviai ir estai. Nuolat mėginama jų pavyzdžiais remtis, kai reikia pagrįsti vienokią ar kitokią savo tezę, tačiau jeigu tų pagyrimų savo pertvarkomis pasiklausytų patys latviai ir estai, vargu ar sutiktų su tokiais iš konteksto išplėtais vertinimais, nes tai ne gili analizė, bet nuomonė, įspūdžiai.

Lietuvos mokslų akademijos prezidentas akad. Zenonas Rokus Rudzikas siūlo pernelyg nesizavėti revoliucijomis taip pat ir mokslo srityje. Teorijos dažnai atrodo labai patrauklios, tik pasižymi viena keista savybe – toli gražu ne visos pasitvirtina praktikoje. Z. R. Rudzikas, būdamas fizikas teoretikas, tą gerai suvokia, todėl ir karštas galvas mėgina vėsinti ramiais argumentais.

Kas geriau: jauni žmonės, išvykstantys skinti pomidorų į užsienį ir ten pasiliekančios juodadarbiais, ar aukš-

tojo mokslo siekiantys ir diplomus įgyjantys Lietuvoje? Šį klausimą, į kurį kažkodėl neatsirado norinčiųjų atsakyti, Z. R. Rudzikas pajvairino duomenimis, kuriuos šių metų vasario pradžioje konferencijoje *Mokslas ir pramonė* Kauno technologijos universitete pagarsino darbo biržos atstovas. Šalyje sumažėjo bedarbių, dabar jų yra 110 tūkst., tačiau yra ir neužimtų 100 tūkst. darbo vietų. Tai gi savotiškas paritetas. Deja, darbo biržos atstovas taip ir nesugebėjo atsakyti į esminį klausimą: ar tos darbo vietos naujai sukurtos, o gal atsilaisvino jose anksčiau dirbusiems išvykus laimės ieškoti į užsienį? Jeigu nekuriamos naujos darbo vietos, tai sunku kalbėti apie bent kiek geresnes jaunimo ir šalies perspektyvas.

Toks tokį rengia

A. Augustinaičiui atrodo, kad todėl naujų darbo vietų ir nėra, nes mūsų diplomuotieji specialistai jų nekuria. Gal net nesuvokia, kad privalėtų kurti. Kiekviena aukštoji mokykla ką rengia, ko nerengia, o vadybininkus ir mokytojus – būtinai. Kokie nuostabūs vadybininkai išeina iš aukštųjų mokyklų, primena A. Žalys: 80 proc. apklaustųjų nori dirbti valstybinėse institucijose. Net į privačias įmones nesvajoja patekti, bet mielai tenkinę užtikrinta, garantuota valdininko alga. Naujų darbo vietų kūrimas tokiame vadybininkui – ne jo veiklos sritis. Tad ką tokiu atveju galima kalbėti apie pačiuose universitetuose vyraujančią vadybininko profesijos suvokimą? Toks tokį rengia.

Taigi universitetai rengia, kad ir kaip liūdna būtų, neverslius naujų darbo vietų kūrėjus, o norinčiuosius gauti jau kažkieno sukurtą darbo vietą. Bent taip rodo pačių studentų apklausa. O juk Lisabonos strategijoje labai ryškioje vietoje kaip tik ir įrašytas reikalavimas kurti daugiau ir geresnių darbo vietų. Vadinas, reikalinga visai kita parengtų specialistų kokybė, tai turėtų būti kito išsilavinimo žmonės ir kitoks naujų technologijų naudojimas, mobilumas ir daugybė kitų komponentų, apie kuriuos Lietuvoje kažkodėl nekalbama, gal nė nenorima pripažinti tokių problemų. Ne kauptuką ir ne darbo užmokesčio minimumą darbuotojui turime mintyti, kalbėdami apie naujas technologijas.

Galima suprasti ir studentus. Lietuva aukštajam mokslui skiria maždaug 4 kartus mažiau pinigų tegul ir pagal perkamosios galios paritetą (1,5 lito už dolerį) nei išsivysčiusios šalys. Ar esama bent kokios vilties, kad tą skaičių artimaisiais metais pavyks padidinti keturgubai? Ne, ir dar kartą ne, bent jau iš valstybės biudžeto tikrai ne. Tad kaip su 4 kartus mažesne lėšomis įmanoma parengti konkurencingą specialistą? Įmanoma nebent pasakoje, bet, deja, mes gyvename realioje pasaulyje. Didelė kaltė čia tenka universitetams, kurie lenktyniaudami (konkurencija!) stengiasi priimti kuo daugiau studentų, užsitikrinti tariamą paklausumą, tačiau tų pačių studentų negali aprūpinti normaliomis studijų sąlygomis, bibliotekų galimybėmis, laboratorinė įranga, kuri daug kur seniai neatnaujinama ir t. t.

Trupučių perdant, bet neperdaugusia, galima apibendrinti: universitetai sudaro įspūdį, kad rengia tinkamus ir atitinkančius laiko dvasią specialistus, o pastarieji save ir kitus mėgina apgauti, išivaizduodami esą tokie specialistai. Labai pavojinga saviapgaulė.

Bus daugiau

Pradžia 2004 m. Nr. 20, 22,
2005 m. Nr. 3

Vilniaus dailės akademijos proktorius studijoms doc. dr. Arūnas GELŪNAS šnekučiuojasi su *Mokslo Lietuva* apie meno ir religijų santykį, remdamasis įspūdingais iš 2004 m. spalį Akademijsu Kornelio universitetu (JAV) surengtos bendros to paties pavadinimo tarptautinės konferencijos.

Civilizacijų dialogas ar Vakarų monologas

Praėjusio pašnekesio metu teigėte, kad Jums artimas ir priimtinas italų kino režisieriaus P. P. Pazolino požiūris, kai jis teigia, kad krikščioniškasis gailėstingumas niekur neišnyko, yra šiuolaikiškas. O jei taip sakytumė: priimtina visa, kas humaniška, kas žmogų kelia, suteikia jam viltį ir sparnus, išplečia jausmo bei proto erdves. Teisinga, kas veda į gėrį ir tiesą.

Pagal tokį požiūrį galima imti laikyti, kad tiesos, gėrio ir grožio principais grįstas humanizmas yra nekvestionuotina pozicija, visiškai pritaikoma kiekviename žemės kampelyje. Manau sutiksite, kad panašiais principais grindžiama ir Žmogaus teisių deklaracija. Kita vertus, net ir ši Deklaracija daugeliui atrodo kaip amerikanizacijos ir vesternizacijos apraiška, nes, esą būtent Vakarai nustato, kokios turinčios būti žmogaus teisės. Kai šios Vakarų vertybės mėginamos perkelti į Aziją ar Artimuosius Rytus, aiškinant, kad, girdi, tradicinė kultūra ir tenykštė gyvensena pažeidžia žmogaus teises, tai tėra dar viena Vakarų kultūros primetimo forma. Tad klausimas, kokie turintys būti šiuolaikinio humanizmo pavidalai, yra labai sudėtinga problema, dabartiniame pasaulyje ji kelia daugybę ginčų. Ta sumaištis matyti ir iš slaptos bei atviros islamo valstybių ir Vakarų kovos.

Ko gero, praverstų surengti panašią mokslinę konferenciją, skirtą meno ir religijos santykiams pasiaiškinti su islamo ir kitų Rytų kraštų atstovais, pamėginti suvokti jų požiūrį.

Jau vien tas faktas, kad 2004 m. Frankfurto knygų mugės svečias buvo arabų, t. y. islamo, valstybės, dalyvavo šimtai arabų kraštų leidyklų rodo, kad toks procesas vyksta. Vakaruose vis labiau domimasi islamiškąja literatūra ir kultūra. Šis dėmesys turėtų didėti, nes priešingu atveju mums islamo religija asocijuosis tik su tais, kurie lėktuvais nukreipia į Amerikos dangoraižius. Tokios informacijos trūkumą iš dalies kompensavo puikus dr. Algio Uždavinio pranešimas *Sufizmas ir šventasis menas*.

Geras pavyzdys 2001 m. Vilniuje UNESCO surengtoji tarptautinė konferencija „Civilizacijų dialogas“. Reikėtų, kad šis Vilniuje užsimezgas dialogas būtų plėtojamas ir toliau.

Manau, kad mūsų konferencija *Menas ir pasaulio religijos* bent iš dalies tęsia tą užsimezgsų dialogą. Kita vertus, pati sąvoka *menas* yra Vakarų kultūros konstruktas, nes, pavyzdžiui, japonai šio žodžio neturėjo iki pat XIX amžiaus. Tą sąvoką – *Bidžiutsu (Bijutsu)* – taip tariama japoniškai sąvoka *dailė* – jie susikonstravo tik veikiami Vakarų kultūros ir iš poreikio apibrėžti savo kultūrą vakarietiškosios kultūros fone. Tad labai įdomu pasvarstyti, ką reiškia, kad Japonija išsiverčia be sąvokų *menas* ir

MENAS IR PASAULIO RELIGIJOS (4)

Vilniuje diskutuoja du JAV profesoriai – Kornelio universiteto prof. Džeinė Meri Lo ir Ohajo universiteto prof. Tomas P. Kasulis

Vilniaus konferencijos dalyvis – budistų vienuolis ir šventikas Masaki Matsubara iš Kornelio universiteto

Orientalistikos motyvas Trakuose: karaimų maldos namai

Gedimino Zemlicko nuotraukos

suvokietinti. Santykis tarp nacių ideologijos ir senųjų mitų ar religijų, pavyzdžiui, judėjų religijos ar tam tikrų krikščioniškų motyvų įpynimai į A. Kyferio meną man pasirodė labai įdomus.

A. Kyferį lyginau su šiuolaikiniais japonų menininkais, pavyzdžiui, tapytoju Keizaburo Okamura, kuris buvo mano mokytojas Tokijo dailės universitete, ir Toshikatsu Endo, kurio instaliacijų parodą teko matyti Tokijuje. Šie dailininkai domisi tuo, kaip tradicinis sakralumas gali būti susietas su šiuolaikiniu kontekstu. Labai įdomios pastangos šiuolaikinėmis meno priemonėmis prisiliesti prie *tremendum*, kelti ar mėginti žiūrovui menu sužadinti egzistencinius klausimus.

Apmąstyti dvasingumą

Kaip pakomentuotumėte stebinančias Rytų ir Vakarų sąsajas Jūsų tyrinėtu dailininkų – Keizaburo Okamuros, Toshikatsu Endo bei Anzelmo Kyferio – kūryboje?

Manau, kad esama globalios tendencijos menininkui apmąstyti šiuolaikinio dvasingumo padėtį pasaulyje, stebėti jo būklę vartotojiškumo ir politinių ideologijų raiškos fone. Menininkams yra galimybė pažvelgti kiek kita kryptimi (nesakau, kad atgal) ir savo mene kelti esminius egzistencinius klausimus: kas mes esame, koks mūsų santykis su kitais, su gamta, kas yra kūryba, ką įmanoma sukurti ir t. t. Daugybė klausimų, į kuriuos mėgina ieškoti atsakymo menas.

Tad ar savo paskirtį tebeatlieka didžiosios pasaulinės religijos? Iki šiol religijos mėgindavo rasti atsakymus į šiuos bei kitus klausimus bent jau atskirose kultūrose. Taigi galima manyti, kad tiek Jūsų tyrinėjami japonai, tiek vokiečių menininkas pasijunta gyvenęs tam tikro dvasinio nepakanamumo sąlygomis? Kas mus visus sieja – tai didžiulis dvasinis nepasitenkinimas dabartimi, nors nėra kuo džiaugtis ir praeitimi. Nebent mitiniu „aukso amžiumi“.

Žymus anglų sociologas Antonis Gidensas (Anthony Giddens) teigia, kad šiuolaikinį žmogų persekioja pojūtis, jog gyvenimas negali pasiūlyti nieko vertingo. Išties, pasaulyje, kuriame viskas perkama ir parduodama, kuris yra labai painus ir biurokratizuotas (pastarąjį reiškinį Maksas Vėberis (Max Weber) pranašavo dar XX a. pradžioje), dvasinės problemos neretai visiškai atsiduria greitos gyvenimo tėkmės paraštėje. Religinių institucijų krizė, itin paastrėjusi XX a., yra vienas šiuolaikinio dvasingumo požymių. Kai religinės tiesos ideologizuojamos, paverčiamos preke, dogma ar kitu sustingusiu dalyku, tai labai pavojinga pačiai religijai. Kita vertus, visiškai suprantama, kad dvasingumas žmogaus pasaulyje yra įgijęs kultūrinę formą – institucijas – per kurias reiškiasi ir tai nebūtinai reiškia, kad šios institucijos yra tik formališkos ar persmelktos dogmatizmo. Visose pasaulio religijose gausu gyvą religingumą propaguojančių šventikų, tačiau dvasinių klausimų suinstiucinimas ir neišvengiamas biurokratizavimas – didžiulė pasaulinių religijų problema, kurią kartais pasijunta pajėgus spręsti šiuolaikinis menas.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

dailė iki pat XIX a. antrosios pusės? Taip svarstant *kito* problema, neretai daug įdomaus sužinoma apie save.

Šiuolaikinio meno misija

Jūs konferencijoje skaitėte pranešimą „Menas ir pasaulio religijos moderniajame pasaulyje: ar įmanomas sakralumo grįžimas?“ Ką norėjote pasakyti?

Kaip pavyzdį pateikiu 1945 m. gimusio vokiečių tapytojo Anzelmo Kyferio (Anselm Kiefer) kūrybą. Mane labai sudomino vienas jo kūrinių katalogas, kuris pradedamas žymaus rumunų religijotyrininko Mirčos Eliadės (Mircea Eliade) citata. Ir M. Eliadė, ir A. Kyferį, atrodytų, domino galimybė iš naujo atrasti ar, jei įmanoma, „sukonstruoti“ religingumą, vienijančią religinės patirties formą. Tai paieškos ne lokališkos, nacionalinės, bet globalios sakralumo patirties, vienijančios žmones ir gebančios užkirsti kelią tragedijoms, tokioms kaip Antrasis pasaulinis karas, kurio padarinius labai skaudžiai išgyvena A. Kyferio karta.

Kuo tada menininko, šiuo atveju A. Kyferio, siekiai skiriasi nuo religijos propaguotojų misijos? Operuojama tomis pačiomis vertybėmis, skiriasi nebent medžiaga, su kuria dirbama: pamokslininkas veikia per žodį, pasitelkia ir menus, o menininkai kuria meną.

Šiuolaikinis menininkas, šiuo atveju A. Kyferis, tiki savo misija ir būtent tokį uždavinį jis sau kelia. Beje, kitas garsus vokiečių tapytojas, Gerhardas Richteris, su jam būdingu radikalumu yra pasakęs: *Šiais laikais, kai žemėje nebeliko kunigų ir filosofų, menininkas yra svarbiausias žmogus žemėje*. Jis atvirai teigė, kad šiuolaikinis menas yra ne kas kita kaip religija. Panašiai ir A. Kyferį pasitelkiau kaip tam tikrą pavyzdį, kuris labai tinkamas parodyti, kaip menas domisi religija, yra nusitaisęs į mitą, į vienijantį, o ne atskiriantį, individo užgaidomis grįstą pradą. A. Kyferio paveikslai labai reljefiški, „fiziški“, kupini religinio didingumo (*tremendum*) pojūčio. Tokią būseną kelia šio dailininko drobės. A. Kyferis domisi ir radikaliai priešingu dalyku – nacių ideologija, kuri siekia visa suvienodinti ir

Marija Gimbutienė – kadras iš kanadiečių filmo „Ženkla už laiko ribų“
Pradžia Nr. 3

Lietuvos nacionaliniame muziejuje per tradicinius **Dr. Marijos Gimbutienės skaitymus pristatytas kanadiečių režisierės Donos Ryd (Donna Read) dokumentinis filmas *Signs out of time. The story of archaeologist Marija Gimbutas (Ženkla už laiko ribų. Pasakojimas apie archeologę Mariją Gimbutienę)* suteikia progą vėl prisiminti (nors niekada ir nebuvo pamiršę) garsiąją archeomitologę Mariją Gimbutienę, suaktualinti jos tyrinėjimus.**

Jai buvo per ankšti pirmtakų takai

M. Gimbutienės asmenybėje, matyt, ištis esama kažkas nepaprasto, traukiančio įvairių tautų ir kultūrų žmones. Savo archeologiniais tyrinėjimais Europoje ji atvertė ne vieną reikšmingą senųjų civilizacijų ir amžinybės nugrimzdusių kultūrų puslapį, bet argi ji vienintelė yra tą dariusi? Savo tyrimų išvados ir interpretacijomis pasireiškė kaip labai drąsi mokslininkė, kuriai buvo per siauri takai, kuriuos tiesė pirmtakai.

Kai kurios M. Gimbutienės išvados aiškiai kirtosi su autoritetų koncepcijomis, iki tol archeologijos moksle galiojusiomis schemomis. Ir negalėjo nesikirsti, nes M. Gimbutienė nesitenkino tik archeologinių tyrimų medžiaga. Savo tyrimuose ji naudojo ir kitus pažinimo šaltinius – senuosius mitus, senųjų religijų, tautosakos, meno, kalbotyros duomenis ir medžiagą. Modernėdami, nutraukdami ryšį su praeitimi kartu naikiname ir savo gyvybines galias. Maždaug tokia mintį yra suformulavusi M. Gimbutienė. Savo tyrinėjimais ir visa mokslinė veikla ji tarsi iš naujo mėgino telkti ir į vieną vaizdą kloti visa tai, ką išbarsė, prarado vadinamosios pažangos keliu judanti žmonija, dažnai atsiskaitanti praeities savaip suvoktos dabarties vardan. Ji rinko po gabalėlį sudaužytos ir išbarstytos mozaikos trupinius, iš naujo lipdė prarastą Europos senosios pasaulėvaizdžio sistemą. Vargu ar tai vienam tyrėjui, kad ir koks galin-gas jis būtų, įveikiama užduotis. Pati sau M. Gimbutienė šią užduotį, matyt, kėlė, nesiskųsdama pati ją ir vykdė.

Marijos Gimbutienės idėjos tebeaudrina pasaulį (3)

ypatingo, gal dar ne visai mūsų visų įsisąmoninto, tačiau kas ir šiandien daugelio kraštų žmonėms neduoda ramybės, žadina mintį ir kaitina vaizduotę.

Galima sutikti, kad kai kurias M. Gimbutienės išvadas ir minties plėtojimo kryptį pasigavo XX a. Vakarų kraštų feministės. M. Gimbutienės išrutuliuota hipotezė apie matricentrinę Europą, egzistavusią senajame amžiuje, ir kurios materialius relikvus archeologė rado senovės Kretos civilizacijoje, aptikta Senovės Graikijos religijoje. Panašių dalykų, ypač moteriškųjų dievybių bei mitinių veikėjų, tyrinėtojai randa senovės germanų, keltų, taip pat ir baltų mitologijose, t. y. ten, kur senųjų žemdirbių kultūra buvo suformavusi su Žemės kultu susijusius vaizdinius ir religines sistemas. Šio archaiškojo sluoksnio dievybės sietinos su žemdirbiškėmis religijomis, gamtos procesų, gimimo ir mirimo, t. y. nuolatinės kaitos bei atsinaujinimo ciklais, vaisingumo simboliais.

Tai jai nedovanota

Galima sutikti, kad feminizmo banga M. Gimbutienės idėjos apie nekonfliktišką, taikią Senosios Europos civilizaciją, kurioje vyravo Didžiosios Motinos kultas, labai išpopuliarino tyrinėtojos vardą tuose sluoksniuose, kurie nėra labai artimi mokslinio tyrinėjimo sričiai – feministinėje aplinkoje. Kartu tai gerokai sumažino tyrinėtojos „akcijas“ akademiniuose sluoksniuose, nes save laikantys „rimtais tyrinėtojais“ tokio populiarumo profesorei, aišku, ne-

galėjo atleisti. Būta M. Gimbutienės idėjų ignoravimo ir atviro nepripažinimo, nes, girdi, ji kūrėsi ne mokslą, bet ideologiją. Drąsios M. Gimbutienės hipotezių interpretacijos kartais pradėdavo savo savarankišką gyvenimą.

Pasak Ingės Lukšaitės, truputį ją interpretuojant, M. Gimbutienė ypatinga tuo, kad iki šiol tebeveikia žmonių vaizduotė, nes sugebėjo paliesti esmines XX a. žmogaus savi-jautos stygas. Štai kodėl labai įdomu pažvelgti, ar praėjus jau 11 metų nuo tyrinėtojos mirties, jos idėjos šiandien tebėra tokios pat gyvos. Kanadiečių dokumentinis filmas *Ženkla už laiko ribų. Pasakojimas apie archeologę Mariją Gimbutienę* – tai tarsi jos mokslinių idėjų tąsa jau po jų autorės ir plėtojos mirties. M. Gimbutienės hipotezės, idėjos ir mintys jau gyvena atskirą gyvenimą, savo būvimu patvirtindamos, ko yra vertos iš tikrųjų, kiek yra gyvybingos ir reikalingos žmonėms. Tai jau be paties kūrėjo valios gyvuojančios mintys ir idėjos, laikui bėgant apaugančios naujomis prasmėmis ir interpretacijomis. Nieko čia nebepadarysi: idėjos, kaip iš tėvų globos ištrūkęs vaikas, kuris augdamas pradeda savarankišką gyvenimą.

Praeityje rado gaires ateičiai

M. Gimbutienės idėjos, pasak I. Lukšaitės, dar tik pradeda gyventi kultūrinėje atmintyje ir tai yra mūsų atmintis, XXI a. žmonių kultūrinė nuovoka, požiūris į pasaulį, į savo praeitį ir tapatybę esminiai dalykai. Aišku, tai nėra vientisas pasaulėžiūros paveikslas. I. Lukšaitė priminė labai svarią literatūrologės prof. Viktorijos Daujotytės formulotę: Marija Gimbutienė praeityje surado gaires ateičiai. Panaši mintis įprasminta ir kanadiečių filmo pavadinime, kurį juk galima ir taip išvers-ti: *Laiką pralenkę ženklai*.

Kad ir kokius atradimus moksle būtų padarę lietuviai, tačiau naują ir iki tol neregėtą negirdėtą civilizaciją atrasti pavyko tik vienai M. Gimbutienei – Senąją Europos civilizaciją, gyvavusią 6500–3500 m. pr. Kr. Tos civilizacijos žmonės esą išpažino Didžiosios Deivės kultą, kai vyravo taiki žemdirbio būtis ir būdingas gamtoje atsinaujinančių gyvenimo ciklų ritmas. Tai pasaulis, kuriame buvo taikus kuriamasis pradas, aukštas dvasingumas, reiškęs ir per moteriškojo prado vyravimą to meto bendruomenėse.

Nebūtina labai laki vaizduotė, norint suvokti, kurlink veda tokia M. Gimbutienės suformuluota, pavadininkime, hipotezė. Vadinasi, ne viskas gūdžioje praeityje taip gūdu. Pasak tyrinėtojos, tris tūkstančius metų Senoji Europa nežinojo, kas yra karai, plėšimai ir gyvenimas naudojantis kitais. Vadinasi, neteisūs istorikai, teigiantys, kad žmonijos istorija – tai vien karų istorija. Neteisūs ir tie, kurie tvirtina, kad žudymo instinktas – įgimtas žmogui. Ar tai nesąs noras pakeisti apskritai visą istorijos mokslo sampratą, kaip nuolatinį karų, užkariavimų ir žudynių istoriją? Ko gero, taip, nes ir pati tyrinėtoja neneigė savo simpatijų taikioms, gyvenimą teigiančioms farmacijoms.

Kai du kart du nebūtinai yra keturi

Ne šio rašinio tikslas giliau analizuoti tokio požiūrio teisingumą ar klaidingumą. M. Gimbutienė pasiūlė savo Senosios Europos civilizacijos supratimo modelį, jai prieinamais būdais argumentavo to modelio gyvybingumą. Vieniems vertintojams tokių įrodymų nepakanka, kitiems – pakanka, atsižvelgiant į tiriamo objekto sudėtingumą ir mokslinių įrodymų ribotumą sąlygas. Tre-tiems tai yra galimybė, tegul ir viena iš daugelio įmanomų, bet iki šiol tai nepaneigta hipotezė, ir ji tebeaudrina žmonių vaizduotę.

Metaforinis mąstymas nėra stipriausia mokslų forma, ne visada lengvai priimamas akademiniuose sluoksniuose, nes nevienareikšmės ir pernelyg paslankios tokio mąstymo ribos. Tai sritis, kur du kart du nebūtinai lygu keturiems. Kartais tyrinėtojos nuojautos padiktuotas argumentas M. Gimbutienei leido daryti itin plačius, toli siekiančius apibendrinimus, kuriuos priimti gali tik tos pačios mąstysenos ir jausenos žmonės. Moksle tai gali būti suvokta ir kaip įrodymų nepakankamumo, silpnumo ar net nemokslškumo apraiška. Tačiau nepamirškime, kokį objektą tyrinėjo M. Gimbutienė: tokioje archaiškoje glūdumoje skandinavų laikų ir iš tų laikų mus pasiekusias vien tik materialių daiktų liekanas. Mus pasiekiantys senųjų tautų mitai, tikėjimų apraiškos tautosakoje, dainose, simboliuose ir ornamentuose – tėra tos pačios šukės, tik žmonių pasaulėjautą ir dvasingumą liudijančios sudužusio pasaulio skeveldros. Veidrodžio nebėra, jis suskilęs į miriadus mažų pasaulėlių.

Darbas ir gyvenimo prasmė

Niekas kitas geriau už pačią M. Gimbutienę nėra nusakęs jos pažiūros į darbą ir gyvenimo prasmę. Regis, tai buvo 1938 metai. Džukijos kalnelyje ankstų rytą senutė pjautu-vu pjovė avižas ir dainavo pagal judesių taktą. Dainavo taip, kaip kvėpavo – tuo pačiu ritmu. Marija, tuo metu Alseikaitė, pajuto begalinę vieno-vo – darbo ir dainos ritmo, to nepaprasto darbą dirbančios moters susilieimo su žeme. Užteko šio stebėtinio kartą matyto vaizdo, kad jis išliktų atmintyje visam gyvenimui.

Ir ne vien išliktų. Tai, ką išvydo ir sugebėjo perprasti septyniolikmetė Marija, buvo nepaprasta Dievo dovana, nes ta akimirka nulėmė visą jos tolesnį požiūrį į gyvenimo ir darbo prasmę, tą neatsiejamą vieno-vo, kuri buvo tokia natūrali, organiška senojo pasaulio būčiai ir būčiai. Ilgainiui ji buvo prarasta, kaip ir daugybė kitų didžiųjų žmonijos vertybių. Tariaama pažanga juk nebūtinai sietina tik su atradimais. Dažnai ir su netektimis. Tos netektys ir lieka gyvenimo tuštumomis, niekuo neužpildytos dvasingumo prarajos.

Bus daugiau

Lietuvos mokslininkų sąjungos skyrius *Oazė* (kodas 193356568) reorganizuojamas iš profesinės organizacijos į Asociaciją.

Pirmininkas

Dailininko Petro Repšio Gyvybės medis Vilniaus universiteto Filologijos fakultete – archeomitologijos vaizdinys

Pradžia 2003 m. Nr. 7, 8, 10, 11,
14, 15, 2004 m. Nr. 2, 10, 22,
2005 m. Nr. 3

Savo tėvo akimis

Vėlyvas ruduo, pažeme ritasi pliki debesys, o vežime susilenkęs sėdi ir arklį niūksi tėvas su sūnumi, dar da, kratosi nelygiu keliu iš Purvaičių į Palangą. Veža sūnų mokyklon, atiduoti į svetimas rankas, apgyvendinti išnuomotame kambaryje. Vaikui spaudžia širdį: namuose palikta mama ir geriausias draugas šuniukas. Atsidurs vienai vienas dideliame ir svetimame pasaulyje.

Aplinkui – plynas laukas, nykoka vaizdas, nėra kur akies paganyti. Nėra kraštovaizdį raizančių kelių ir daugybės elektros stulpų, be kurių neįmanoma įsivaizduoti dabartinio Žemaitijos kraštovaizdžio. Klimatas – drėgnas, jūrinis, palangiškis, kuris darganotą rudens metą ypač nemalonas. Savotiška įvairovė akiai, kad žiemkenčiais užsėtus laukus kartsykiais keičia netaisyklingi miško kontūrai. Vienintelis dalykas į kurį gali atsiremti žvilgsnis – tai pakelės kryžiai, išnyrantys kelio posūkiuose. Tamsaus dangaus fone tas kryžiaus ženklas atrodo dar paslaptin-gesnis ir įspūdingesnis. Nors ir labai paprastas žmogaus rankų kūrinys, bet gamta tokių nesukūrė. Vaikui tie iš tamsos išnyrantys kryžių siluetai turėjo daryti didelį įspūdį.

Algirdo Končiaus tada dar gyvo nebuvo, bet jis gerai įsivaizduoja savo tėvo, tada dar tik ūgtelėjusio berniūkščio Igno, keliones iš gimtųjų Purvaičių į Palangą, į mokyklą. Tiesiog akyse stovi: kelias – iš duobės į duobę, temsta, plyti pažliugę laukai. Besniegę žiemą važiuoja ratais, bet apdairus žemaitis kartu vežasi roges – o jei prireiks. Didelės erdvės ir ypatingas dangus. Tą žemaitišką dangų ir rudeniškus arimus labai tiksliai savo paveiksle yra perteikęs dailininkas Adomas Galdikas, aišku, žemaitis. Jis piešdavo ir linksmus, spalvingus dalykus, bet rudeniškos Žemaitijos su palei žemę besiritančiais pilkais debesimis niekas nėra geriau perteikęs. Žiūrint tiesiog ima šurpas.

Nuo to ankstyvos vaikystės me-to Igno Končiui kelionės ir kelias tikriausiai visados siejosi su kryžiais. Jų ypač daug būta jo vaikystės metais. Kas ir kam tų pakelės kryžių pr-statė? Kodėl čia stovi ir ką kiekvienas galėtų reikšti? Iš kur tų koplytėlių gausybė? Ir visos prižiūrėtos, nė vienos apleistos. Tokios mintys vaikui galėjo kilti, ir neabejotinai kilo, įstrigo visam laikui.

Taip žemaičių kryžių poveikį savo tėvui, būsimajam fizikos profesoriui Igno Končiui, įsivaizduoja Algirdas Končius. Į daug ką mėgina žvelgti tėvo akimis, tuomet dar tik vaiko, ir neslepia, kad jam pačiam tai labai jaudinanti ir nepabostanti tema. Tokia buvo, ar bent jau galėjo būti pirmoji Igno Končiaus pažintis su žemaitiškais kryžiais, tuo ypatingu mūsų tautos simboliu, kuris ir pačiam būsimajam fizikos profesoriui vėlesniais gyvenimo metais turės tokį didelį, tam tikra prasme gal net lemtingą poveikį.

Kryžiai jį persekios visą gyvenimą

Tai gi remiamės Algirdo Končiaus išmąstymais, nes kuo daugiau galėtume remtis? Taip jis įsivaizduoja pirmąsias savo tėvo ilgas keliones per žemaičių žemę iš Purvaičių į Palangą. Tėvo gyvenime tų kelionių vėliau bus labai daug. Dažniausiai neplanuotos, nesirinktos – pats likimo siūlas vyniosis pagal labai keistus ir žmogui ne visada suvokiamus dėsnius. Bet tos pirmosios

Profesorius Ignas Končius – fizikas, etnologas, žemaitis (11)

Žemaičių kraštovaizdis, kurį pamatė ir jamžino prof. Ignas Končius

kelionės tėvo ratuose formavo ir pirmąjį pasaulėvaizdį už gimtų namų sienų, vaiko sieloje paliko tokius ryškus pėdsakus, kurių nesugebėjo ištrinti jokie kiti vėlesni ir galbūt daug svarbesni įvykiai.

Galima pasakyti dar stipriau: tie vaikystėje matyti ir vėliau brandžiame amžiuje registruoti bei fotografuoti šimtai ir tūkstančiai kryžių Igną Končių persekios visą likusį gyvenimą, kurio jam tikrai nereikėtų pavydėti. Atsidūręs priverstinėje tremtyje, karo išvargintoje Austrijoje ir nualintoje Vokietijoje, dar vėliau likimo nublokštas į Ameriką, jis kryžius pats droš ir teiks jiems fantastiškus pavadinimus, gal nedaug ką bendro turinčius su jį supusia tikrove. Jo sukur-

galvosenos išraiška, dvasia, ir visa tai jam kėlė didžiulę pagarbą. Savo kelionių aprašymų papildymuose jis rašo, kad kiekvienas pakelėje stovintis kryžius, kiekviena koplytėlė pastatyta su tam tikra intencija. Atsitiktinių dalykų čia beveik nebūna. Kryžių ar koplytėlių užsakantis žmogus paprastai prašo padaryti taip, o ne kitaip. Visur jaučiamas tikrai buvęs įvykis, konkretaus žmogaus rankų prisilietimas. Todėl apie kiekvieną kryžių ar koplytėlę yra visokių padavimų ir nutikimų. Tai čia koks nors žmogus išsigelbėjo, tai koks nekasdieniškas

tykių pasireiškimas. Tai gi visa tai, per ką reiškiasi tautos individualybė šiandien labai unifikuotame ir savitumą taip greitai prarandančiame globaliame pasaulyje.

Galima neabejoti, kad ir tos pakelių koplytėlės I. Končiui atrodė daug reikšmingesnės ir vertingesnės, negu kad galėjo suprasti ir įvertinti patys jas statę, prižiūrėję ir puošę žemaičiai. Jose labai daug iš pagoniškų laikų mus pasiekusių archaiškų laikų šaukinių, apie kuriuos net nesusimąstome. Algirdas Končius siūlo pažvelgti į prie Šventosios archeologų rastąjį gintaro amuletą – žmogaus figūrėlę. Arba prisiminti seniau skvere prie Lietuvos nacionalinio muziejaus Vilniaus pilių terito-

Marija Kentraitė-Končienė ir Ignas Končius

rijoje stovėjusia akmeninė „boba“. Šie archaiški žmogaus rankų kūriniai kupini sunkiai suvokiamos jėgos ir dvasios. Turėtume labai giliai pasirausti savo tautos per amžius sukauptoje atmintyje, norėdami atskleisti tuose kūriniuose glūdinčias paslaptis. Liaudies mene, ornamentuose, senuosiuose simboliuose saugome tą praėjusių laikų ir kadais gyvenusių tolimų protėvių užkoduotą išmintį, tik vargu ar dažnai apie tai susimąstome, nes nėra kada, kasdienės gyvenimo smulkmėnos praryja kiekvienam mūsų

Kas jam buvo kryžius

Kas fizikos profesoriui Igno Končiui buvo žemaitiški kryžiai, atskira ir labai įdomi apmąstymų tema. Kryžius jam pirmiausia buvo tikėjimo ženklas, simbolis, žmonių

įvykis nutiko. I. Končius buvo užrašęs apie 300 įvairių atsitikimų, žmonių pasakojimų apie šiuos pakelių objektus, vėliau tvirtino visų net ir neatsimenąs. Būtų didelė netektis, jeigu šis pasakojimų ir prisiminimų lobis būtų sunykęs. Juk tuose žmonių pasakojimuose – tautos išmintis ir vaizduotės žaismas, gyvenimo supratimas ir žmonių tarpusavio san-

skirtą žemiškąjį gyvenimą, veda visai kitais keliais.

Tie mus pasiekę archaiškų laikų žmonių maginių apeigų, senųjų tikėjimų ženklai, A. Končiaus nuomone, turėtų būti lyginami su senaisiais žemaičių kryžiais ir koplytėlėmis. Tas pats konkretaus žmogaus, tegul mums ir nežinomo, minčių, siekių, tikėjimo simbolis, kasdienės gyvenimo patirties koncentruota, apibendrinta ir suabstraktinta išraiška.

Kokio ryšio būta tarp kryžių ir Žemaitijoje paplitusių koplytėlių, kurių pastatytų ant akmens ar medžio ir šiandien galime išsvysti tame krašte? Pasak Algirdo Končiaus, koplytėlės paprastai buvo prižiūrimos, todėl ir statytos arčiau žmonių gyvenamos vietos. Jas pamatai ne iš tolo, bet privažiavęs arčiau. O kryžių matai iš tolo, ir neprižiūrimas kryžius galėjo stovėti šimtą metų.

Veikiausiai taip į kryžius ir koplytėles žvelgė juos fiksavęs I. Končius. Jis jautė labai savotišką žemaičių ryšį su kryžiumi. Aukštaitijoje tiek daug kryžių nebuvo. Teisybė, aukštaičių kryžiai įmantresni, gražiau padaryti ir išpuošti – kaip iš kermaus atvežtas sausainis. Tai išlaisvintos žmogaus rankos darbas. O žemaičių kitaip daryta, šie kryžiai paprastesni, žemiškesni, grubesnio darbo. Tačiau savajame krašte žemaitiški kryžiai daro įspūdį savo tikrumu, paprastumu, autentiškumu, kurio neatstos jokie išraišymai ir puošnumai. Žemaitiškos mūkelės – tai ne itališki padažyti skaitūs šventųjų veidukai, tai gruboki veidai, kur matyti darbo su kaltu ir kirviu pėdsakai...

Kaip sūrius į Kuršą vežė

Tiesa, viena tų kelionių paliko ir visai kitokių įspūdžių – ją taip pat verta prisiminti. 8 kilometrai nuo Palangos – Prišmončių miške Kuršo riba. Ten netoliese buvo Prišmončių dvaras, priklausęs kringiškiams grafams Tiškevičiams. Pasienyje važiuojančių vežimus pakrato, pažiūri, ką veža. Betikrinant Končių ratus buvo pastebėti mamos suslėgti ir išdžiovinti sūriai. Muitininkas sako, jog sūrių negalima vežti į Kuršo guberniją – tada Palanga priklausė Kuršui. *Vėdu su tievaliu – kon darysam. Išlėpom iš ratų, atsisieduom ont griuovė krašta ēr pradiejom ęsti tuos sūrius*, – taip Ignas Končius pasakodavo tą nuotyki.

Nuo tų vaišių prie Kuršo ribos jis niekadoms nebevalgė nei varškės, nei sūrių. Ir pieno nebegėrė. „Apsibridino“ visam laikui. Nors taip ir nesu-prato, kodėl sūrių nebuvo galima į Kuršą vežti.

Pustrečio šventojo kilometrui

1912 m. vasarą per atostogas sudarinėdamas kryžių ir koplytėlių statistiką Plungės padangėje, apvažiavęs ir pėsčiomis nupėdinęs 800 kilometrų Sankt Peterburgo universiteto studentas Ignas Končius rado vidutiniškai po pustrečio šventojo kilometrui kelio. Vargu ar kur nors Europoje dar būta tokio šventųjų gausumo. Tą jo veiklą visokeriopai skatino profesorius Eduardas Volteris, su kuriuo užsimezgusi draugystė buvo pratęsta ir Nepriklausomos Lietuvos sąlygomis. 1932 m. I. Končius, jau Vytauto Didžiojo universiteto profesorius, iš naujo tikrino, kas pakito per 20 metų, lygino su per Pirmąjį pasaulinį karą išlikusiais savo paties užrašais, kurie, deja, ne visi išliko. Vis dėlto 380 kilometrų sukartam keliui skirti aprašymai liko, tad pagal juos tikrino. Rado tik 57 proc. to, kas tose vietose buvo prieš karą, ir tik aštuoniose vietose buvo pastatyti nauji objektai su

šventaisiais. Apie tai tyrimo autorius rašė *Soter* žurnale.

Po 1932 metų I. Končius kas vasarą apvažiudavo po 400–500 kilometrų kelio, surašinėdamas sodybas su šventaisiais ir pakelės sakralinius objektus. Iki 1940 m. jam taip pavyko apvažiuoti Žemaitijos kelius į vakarus nuo beveik tiesios linijos: Jurbarkas – Eržvilkas – Nemakščiai – Kražiai – Užventis – Luokė – Raudėnai – Tryškiai – Vieksniai – Laižuva. Tolesnį žygį po Žemaitiją nutraukė Sovietų Sąjungos ir Vokietijos nacių okupacijų pradžia. Nespėjo apibendrinti surinktų statistinių duomenų, nepaskelbti liko ir užrašyti žmonių prisiminimai apie tai, kodėl kuris kryžius ar koplytėlė buvo pastatyti, kodėl šioje, o ne kitoje vietoje, kodėl vieni šventieji žemaičių labiau puošiami, o kiti – mažiau.

Ši visam kraštui vertinga medžiaga buvo skelbiama žurnale *Soter* (1934, 1936, 1937 ir 1938 m.), o jį sustabdžius, Šiaulių kraštotyros draugijos leistame žurnale *Gimtasai kraštas* (1938, 1939 ir 1940 m.). Dar priminsime, kad *Soter* žurnale išleisti kryžių aprašymus I. Končiui pasiūlė ne kas kitas, o prof. Pranas Dovydaitis, tuo metu Vytauto Didžiojo universiteto religijų istorijos katedros vedėjas, kuris be žurnalo *Soter* dar redagavo *Ateitį, Naująją vaidilutę, Lietuvos motyklus, Kosmos* ir *Logos*. Tai buvo labai įdomus žmogus. Iš tikrųjų gerai nemo-kėdamas nė vienos užsienio kalbos, jis sugebėdavo naudotis visomis jomis. Jei ne P. Dovydaitis, tai ir šiandien I. Končiaus surinkta statistinė medžiaga apie Žemaičių kryžius tikriausiai būtų ramiai gulėjusi archyve. Dar nežinia, ar apskritai ji būtų renkama.

Kaimo bažnytelėse jam buvo šilta ir jauku

Profesorius I. Končius nebuvo religijos fanatikas. Apskritai šio žemaičio santykis su katalikybe, kaip ir su bet kuria kita religija buvo labai racionalus, gal net perdėm santūrus. Jis niekada netapatino religijos su bažnytine institucija. Jei tikėsime A. Končiumi, tai su kunigais ypatingu draugysčių tėvas nepalaikė, nors jų ir nesišalino.

Igno brolis Petras Končius, kaip prisimename, dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą buvo Peterburgo kunigų seminarijoje, tačiau ne savo valia turėjo ją apleisti. Ir vėliau, tarpukario Lietuvos laikais brolis Petras turėjo daug draugų kunigų, o brolio aplinkoje su jais bendraudavo ir Ignas. Kartais nuedavo ir į bažnyčią, bet ne dėl didelio pamaldumo. Šeimoje religinės šventės buvo švenčiamos, bet daugiausia I. Končiaus žmonos Marijos iniciatyva, kuri gamino šventinius valgius, uoliai lankydavo bažnyčią. Kiek atsime-na A. Končius, tėvas ir išpažinties neidavo. Apskritai didingos ir puošnios miestų bažnyčios jo nelabai traukė, ten jautėsi gal ne visai savas. Kai būdavo kaime, būtinai į bažnytelę nueidavo – ten jam būdavo šilta ir jauku.

Apskritai Končių šeima gyveno katalikiškoje aplinkoje, bet ji buvo labai demokratiška. Tokios pažiūros Končiaus visai netrukėdė turėti nuosirdžių draugų taip pat ir tarp kunigų. Jų nevengdavo, su vienu kitu mieliai bendraudavo, jei jausdavo tam tikrą bendrumą. Pavyzdžiui, su poetu kunigu Mykolu Vaitkumi, kuris taip pat buvo žemaitis, kilęs iš vargingos šeimos, gyvenusios prie Minijos netoli Gargždų. A. Končius M. Vaitkų prisimena kaip savaip pikantišką asmenybę, net saloniškų manierų mėgėją. Kaip žemaičiai I. Končius ir M. Vaitkus, visada rasdavo bendrą kalbą. Abu galiausiai pateko į Ameriką, ten ir baigė savo žemiškuosius gyvenimo kelius.

Gediminas Zemlickas

Kovo 4-ąją, per Šventąjį Kazimierą, 80 metų sukanka mūsų žymiajam dailininkui vitražistui prof. Kaziumi Morkūniui. Vilniaus dailės akademija, kur profesorius iki šiol tebedėsto piešimą, jubiliatą pagerbs jo darbų paroda. Ją lietuviškojo vitražo grandas pradės ne nuo savo iškiliausių kūrinių, bet nuo pirmųjų vaikystės piešinių, nuo dešimtmečio trečio skyriaus vaiko piešinių. Viename iš jų pavaizduotas Žalgirio mūšis, yra ir Lietuvos kovų su lenkais motyvas, Giedraičių kautynių vaizdai. Kai kurie tų pirmųjų darbų kažkur nusimetė, gal nelabai pavyktų atrasti ir Lietuvos kovų su bolševikais piešinį. Būsimasis dailininkas tada dar nežinojo, kaip tuos bolševikus teisingai vadinti, todėl užrašė – „bolšvikai“. Piešė ir gimnazijoje.

Iš to, kas pasakytą, akivaizdu, kad prie Lietuvos istorijos temos K. Morkūnas prisirišęs nuo mažumės, nuo tada, kai paėmė į rankas pieštuką. Jeigu giliau patyrinėtume šio dailininko kūrybinę biografiją, tai įsitikintume, kad istorinei tematikai jis liko ištikimas visą gyvenimą, su šios tematikos darbais sieja ir savo kūrybines ateities viltis.

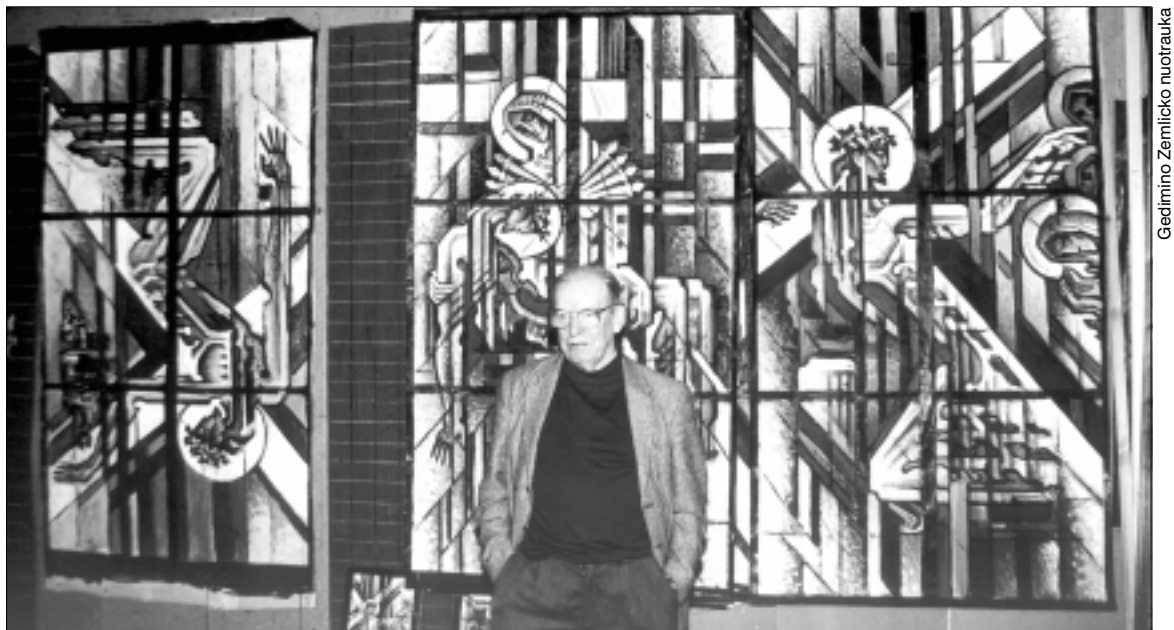
Svarbiausias meninis projektas dar neįgyvendintas

Menininkas puoselėja ne vieną tokią viltį. Ko gero, svarbiausiu savo gyvenimo projektu laiko iki šiol neįgyvendintą darbą, kuriam sugaišo kone šešerius metus, ir kurio likimas iki šiol visiškai neaiškus. Tai 24 vitražų ciklas *Senolių keliai*, kuris ir turėtų būti viso dailininko monumentalisto kūrybinių paieškų ir atradimų kvintesencija, idėjiškai ir meniškai brandžiausias darbas. Šis ciklas buvo numatytas Lietuvos Respublikos Seimo rūmų vestibulio daliai ir skirtas 24 svarbiausioms Lietuvos istorijos asmenybėms, padariusioms valstybės ir tautos gyvenimui didžiausias įtakas.

Atkelta iš 7 p. tikriausių Europos paliudijimo ženklų ieškant savos kultūros archajiniame sluoksnyje (žr. Dr. Jonas Basanavičius. 1851–1927, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2003, p. 96). Taigi J. Basanavičiaus nemokslinė vizija turėjo tikslą ne tolinti, bet artinti lietuvių prie Europos!

Dabar tapo kai kam mada įrodinėti krikščionybės išganingą misiją Lietuvoje. Prie šios mados prisijungia ir mūsų filosofė teigdama, jog *krikščionybė dėjo pastangas pataisyti krašto moralės būklę*. Todėl, suprask, J. Basanavičiaus neigiamas požiūris į krikščionybės pergalę Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje esąs smerktinas. Sprendžiant šią problemą, filosofei ir jos bendramanims derėjo nesukubėti smerkti J. Basanavičių, o atidžiai pasiskaityti Gedimino laiškus. Jie būtų padėję suvokti, jog pagoniškoji LDK buvo kur kas artimesnė atvirajai visuomenei valstybė, negu vidurinių amžių Vakarų katalikiškos šalys. Gediminas su pasididžiavimu galėjo sakyti, kad jo valdomoje karalystėje taikiai sugyvena visokių religijų žmonės, jie visi gali garbinti Dievą pagal savo įpročius. Mūsų dienų terminais tariant, krikščionių valstybės drastiškais priemonėmis ugdė uždarytą visuomenę, kur netoleruotas bet koks savaiminis poelgis – visa, kas skyrėsi nuo Katalikų Bažnyčios aprobuojamo elgesio, suponavo velnio valią, patsidavimą Dievo priešui. Ispanijoje, Portugalijoje, Italijoje, Prancūzijoje, Anglijoje ir riteriškoje Vokietijoje kankinimais buvo išgaunami prisipažinimai, o tūkstančiai nelaimingų aukų spirgėjo laužuose. Užtat

VITRAŽO GALIA

Dailininkas vitražistas Kazys Morkūnas savo studijoje prie kuriamo vitražo Utenos Dievo Apvaizdos bažnyčioje

Dar 1978 m. kurdamas pirmuosius vitražus tuometiniams Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos rūmams, K. Morkūnas siūlė sukurti Lietuvos istorinį kelią perteikiantį vitražą. Deja, tai buvo metas, kai visa „istorija“ turėdavusi prasidėti tik nuo „didžiojo Spalio“, o visa, kas buvo iki tol, tebuvo tik slogi praeitis. Vis dėlto net ir tomis menams ne pačiomis palankiausiomis aplinkybėmis, kai iš menininko pirmiausia buvo reikalaujama „aukšto idėjinio lygio“, K. Morkūnas sugebėjo išvengti tiesmuko konkretumo įspūdingame vitraže, kurį ir šiandien matome LR Seimo rūmų vestibulyje. Simboliškai ir plačiais apibendrinimais menininkas sugebėjo ištrūkti iš konkrečios XX a. 8-ojo dešimtmečio oficialiosios estetikos ir ideologinių kano-

nuo saitų. Menas pasirodė besąs stipresnis už ideologiją, bent jau tą konkrečią ir labai siaurai suprantamą ideologiją. Ko gero, tai buvo ne vien dailininko monumentalisto, bet ir viso Lietuvos meno pergalė.

K. Morkūnas tvirtina, kad jau tada suvokęs, jog ateičiai lieka papildoma ir labai dėkinga meninė erdvė, kurią užpildyti ateis metas. Bendradarbiaudamas su Aukščiausiosios Tarybos rūmus projektavusiais architektais Algirdu ir Vytautu Nasvyčiais, K. Morkūnas sukūrė 14 dekoratyvinių vitražų rūmų vestibuliu, išdėstė juos abipus didžiojo frontalaus laiptinės vitražo. XX a. riedant iki dėsningos pabaigos dailininkas užsitikrino tuometinių Seimo vadovų ir kai kurių jo narių palaikymą, siekdamas sukurti tautos panteoną, kuriame būtų įamžintos

svarbiausios Lietuvos istorijos asmenybės. Seimo rūmų hole kaip tik išsaugota vietas šiam meniniam sumanymui įgyvendinti.

K. Morkūniui teko nemažai diskutuoti, tartis su daugeliu žmonių, įvairių sričių žinovais, taip pat ir istorikais, kol pavyko išrutulioti 23 istorines asmenybės, kurių veikla ir poveikis savo tautai ir valstybei galėtų būti pavadin-tas nepaprastai svarbus ir net lemtingas. Aišku, šią didžiavųjų plejadą pradeda karalius Mindaugas, 1251 m. priėmęs krikštą, o 1253 m. karūnuotas Lietuvos karaliumi. Toliau rikiuojami didieji kunigaikščiai Gediminas, Algirdas, Kęstutis, Vytautas, nepamirštas ir Jogaila. Rasime ir XVI a. didžius valstybininkus – didįjį etmoną Jonušą Radvilą ir kanclerį Albertą Goštautą.

Nukelta į 16 p.

Nei juoktis, nei verkti

darosi nuostabu, kai filosofė pareiškia, kad viduramžių lietuviams būdinga *ne už gerį kovojančio kario, o bandito savimonė*. *Azinė arba barbariška tapatybė* (išskirta cituojant. – A. P.). Iš kur tokia dvasinio kastravimo siužeta? Kas be ko, tikriausiai lietuvių kariai, atvykę į prie LDK prijungtus slavų miestus, nekaltėjo vietos žmonėms – mes jus išvadavome, kaip tai darė riteriškosios rusų ir vokiečių kariuomenės. Tačiau jie nesielgė nė kaip banditai.

J. Basanavičiui apjuodinti ir sumenkinti viskas tinka! Užtat autorė pareiškia, kad J. Basanavičius *nebuvo Nepriklausomybės skelbimo iniciatorius*, todėl jam nepriklausas nė nuopelnas dėl Vasario 16-osios deklaracijos pasirašymo. Argi bet kurio akto autorystė priklauso tik iniciatoriams? Nesileidžiant į visas peripetijas, lydėjusias Lietuvos valstybės atkūrimo paskelbimą, galima tik priminti, kad vis dėlto ne kas kitas, o J. Basanavičius pirmininkavo posėdžiui, kuris galiausiai priėmė Nepriklausomybės dokumentą. Tad filosofės paistymas, kad *Politinė, moderni, nepriklausoma tauta jam* (J. Basanavičiui. – A. P.) *buvo svetimas dalykas* – gryniausia nesąmonė.

Lygiai tokia nesąmonė yra teiginys: *Sovietmečiu tautiškas buvo atskirtas nuo politiško. Kalbos apie tautiška sovietmečiu rėmėsi kultūrine, o ne politine jo samprata*. Tarybinėje sistemoje viskas turėjo paklusti politikai, t. y. komunistų partijos interesams. Jeigu au-

torė sovietmečiu žaidė su lėlėmis, kurios tautiško prievartavimo partijos interesais neįtavo, tai dar nereikia, kad jo nė nebuvo, kad daktaras laipsniu besididžiuojanti ir į mokslininkes pretenduojanti autorė gali jį ignoruoti.

Nesuvokdama klastingo bolševikų žaidimo su tautišku, filosofė net teigia: *Jo* (t. y. J. Basanavičiaus. – A. P.) *idėjos okupantui tiko*. Jeigu tai būtų tiesa, tai tą patį derėtų sakyti ir dėl Motiejaus Valančiaus, Antano Baranausko, Maiironio ar Vinco Kudirkos idėjų – jos taip pat okupantai buvo priimtinos! Tai gal tada okupantas nebuvo okupantas, o lietuvių tautos lūkesčių tęsėjas ir puoselėtojas?

Reikia didelio išūlumo mesti J. Basanavičiui tokį kaltinimą: *J. Basanavičius nemažai prisidėjo prie to, kad ir dabar daugelis lietuvių sunkiai tampa piliečiais*. Tikriausiai jai pilietiška reikiama pritaipimas prie „europinės tapatybės“, o šis, filosofės ir jos bendramanių supratimu, tai ne kas kita kaip senųjų idealų ir dėl jų savo gyvenimą aukojusių žmonių apspjaudymas. Na, o kokius idealus tie spjaudaliai siūlo? Kiek rodo mūsų „europietinė“ spauda, jie nepakyla aukščiau tarpkojo.

Lietuvių tautos garbei reikia pasakyti, kad jos geriausi žmonės valia, veiklumu pasižymėjo dar tada, kai niekas nebuvo prasimanęs „europinės tapatybės“ teorijų. Tomis ypatybėmis, kurios dabar priskiriamos „Europai“, 40 metų trukusioje kovo-

je pasižymėjo knygnešiai (jie kai kieno taip pat atiduodami „azinei tapatybei“), 1905 m. Didžiojo Vilniaus seimo dalyviai (tokiu grandioziniu renginiu nesididžiuoja nė viena kita Rusijos tauta), apiplūšę, pusalkaniai ir menkai ginkluoti 1918–1921 m. nepriklausomybės kovų kariai. Šios ypatybės būdingos okupacijų metais veikusiems rezistentams. 1991 m. stovėjusiems Vilniuje prie televizijos bokšto ir budėjusiems Medininkuose. Lietuviai nesidairė į kaimynus, kai atėdavo laikas ir proga pasauliui skelbti savo valią: pirmoji iš Pabaltijo nepriklausomybės aktą 1918 m. vasario 16 d. priėmė Lietuva, po 8 d. – Estija, kovo 25 d. – Baltarusija (Gudija), lapkričio 18 d. – Latvija. Tų datų eilė anaipatol nerodo kurios tautos pranašumo. Ne ji norima demonstruoti. Būta išorinių aplinkybių, kurios nulėmė tą eilę. Tuo norima tik pasakyti, kad lietuviams nepriklauso „azinei tapatybės“ pasyvumo: nesidairyta nei 1918, nei 1990 metais.

Beje, iš interviu paaiškėja, kad jame dėstomas „filosofijos“ dar plačiau gvildenamos N. Putinaitės knygoje *Šiaurės Atėnų tremtiniai*. Mandagumas reikalautų susipažinti ir su pagrindiniu aptariamą N. Putinaitės minčių šaltiniu. Tačiau šiuo atveju laikomės principo: kad įsitikintum, jog kūdros vanduo sušvinkęs, nereikia išgerti visos kūdros. Taigi paskaitai filosofės „filosofijas“ ir nežinai – ar juoktis, ar verkti. Veikiau apsverkti...

Atkelta iš 15 p.

pagaliau ir vienintelį Lietuvos šventąjį – karalaitį Kazimierą. Prisiminti iškiliausi rašto, kultūros, mokslo žmonės, dvasininkijos atstovai: Martynas Mažvydas, Motiejus Valančius, Jonas Basanavičius, Vincas Kudirka, Maironis, Vydūnas. Vietos rasta dviem Lietuvos prezidentams – Aleksandru Stulginskiui ir Antanui Smetonai. Nepamiršti kovotojai už Lietuvos nepriklausomybę – savanoris Povilas Lukšys, generolai Jonas Žemaitis-Vytautas ir Adolfas Ramanauskas-Vanagas.

Kiekviena iš šių asmenybių norima perteikti ir tam tikrą apibendrintą esminį jo gyventojų istorinio laikotarpio bruožą. 24-oji vieta apdairiai palikta ateičiai. Gal tai būtų mūsų atkurtosios Nepriklausomybės laikų labiausiai tokio įamžinimo verta asmenybė? Pasak dailininko, tai galės nuspręsti ir ateisiantys po mūsų, kai nusistovės iš krantų išėję pavasariniai vandenys.

Ar esame verti savo protėvių

Taigi darbas ėjo lyg iš pykės, bet tik tol, kol tai priklausė nuo dailininko. Politikai, kad ir kaip liūdna būtų, ir ši kartą, atrodo, neprilygo menininkui, nors tai jau naujos kartos ir nepriklausomos Lietuvos politikai. Kas sutrukdė įgyvendinti K. Morkūno projektą, skirtą Seimo rūmams? Norint būtų galima gilintis į visas povandenines sroves, sroveles ir paprasčiausias čurkšles, bet gaila laiko. Svarbiausia priežastis, matyt, ta, kad Seimo narių kadencija tęsiasi tik ketverius metus ir niekas iš naujai išrinktųjų į Seimą nenusiteikęs tęsti savo pirmtakų pradėtų darbų, ypač jeigu tai konkuruojančių politinių jėgų sumanymai.

Taigi perdėm politizuotoje visuomenėje, kai sprendimai priklauso nuo kartais keisto įvairių politinių jėgų santykio, puikus meninis dailininko K. Morkūno sumanymas gali taip ir likti neįgyvendintas. Kad ir kaip žavėtumėmės jubilieato žvalumu ir kūrybingumu, kiekvieno kūrėjo jėgos nėra begalinės, su saule niekas negyvena. Šitai pačiam K. Morkūnui ir kelia didžiausią nerimą. Nejau bus laukiama tol, kol kūrėjas pats nebegalės vadovauti savo paties projekto įgyvendini-

VITRAŽO GALIA

Prof. Kazys Morkūnas ir prof. Ipolitas Mogilnickas nagrinėja iki šiol neįgyvendintą vitražų ciklą „Senolių keliai“, skirtą LR Seimo rūmams

mui ir reikės telktis jo sumanymo tęsėją? Bet tai jau bus visai kitos kūrybinės individualybės, antrininko braižas, dings subtilus ir nepakartojamas K. Morkūno kūrybos autentiškumas.

Atrodo, tarsi Lietuva dar baimintis prilygti pačiai sau.

Profesorius profesoriumi

Bus teisinga pasakyti, kad į profesoriaus K. Morkūno studiją Užupyje *Mokslo Lietuvos* atstovas pateko kito profesoriaus – Ipolito Mogilnicko iniciatyva. Techninės estetikos ir dizaino dėstytojas, vėliau docentas, habilituotas daktaras ir pagaliau profesorius I. Mogilnickas daug metų dėstė Vilniaus dailės akademijoje, bendradarbiavo ir su K. Morkūnu, kuriam yra padėjęs įgyvendinti ne vieną monumentalų sumanymą. Kad ir kuriant milžinišką erdvinį vitražą pasaulinei parodai EXPO-70

Osakoje, Japonijoje. Šią labai sudėtingą erdvinę konstrukciją Osakoje montavo būtent I. Mogilnickas. Pro jo sukurtą išpūdingą konstrukciją su K. Morkūno vitražu praėjo keli milijonai žmonių. Nesugriuvo, visi jautėsi saugūs – tas dienas prisimindami K. Morkūnas ir I. Mogilnickas jaučiasi tuo metu atlikę ir Lietuvos meno bei jos vardo garsinimo darbą. Žinoma, tomis priemonėmis, kokios tuo metu buvo prieinamos mūsų kūrėjams.

Malonu buvo išgirsti, kad prof. I. Mogilnickas nuo 1989 m., kai pasirodė pirmasis *Mokslo Lietuvos* numeris, prenumeruoja laikraštį. Artėjant kolegos K. Morkūno jubiliejui, sunerimo: būtų labai neteisinga, tiesiog nedovanotina, jeigu *Mokslo Lietuva* tokio masto menininko jubiliejais nepastebėtų, praleistų negirdomis. Kam jau kam, o mokslininkų laikraščiu tokia misija priklaustų.

Ne dėl savo sukakties pergyveno profesorius Ipolitas, bet dėl kito profesoriaus ir bičiulio, išties žymaus kūrėjo – toks altruizmas jaudina, negali palikti abejingų. Malonus ir pasitikėjimas laikraščiu.

Kūrybinės kasdienybės prasmė

Savo studijoje Užupyje profesorius K. Morkūnas buvo nusiteikęs labai kūrybingai ir pakiliai. Jubiliejus ateis ir praeis, nieko čia žmogus negali pakeisti, o darbai lieka, ir be paties kūrėjo niekas kitas jų nepadarys. K. Morkūnas visomis savo mintimis buvo įsijautęs į naują kūrybinį sumanymą, kuris bus įgyvendintas Utenoje, tik ką patytoje Dievo Apvaizdos bažnyčioje. Kovo 19 d. vyks tos bažnyčios consecracija, tikriausiai skambės ir vokiečių kanauninko Gerharo Langės bažnyčiai dovanotieji varpai.

Ko gero, ateityje šių varpų skambesiu ir iškilmėmis bus pažymėta ir naujų vitražų Dievo Apvaizdos bažny-

čioje atidarymo šventė. Tačiau kūrėjui šventės, kaip ir jubiliejai, ateina ir praėina, o visi darbai, dideli ir maži, padaromi kasdienybėje, kuri, jei gerai pagalvojus, ir yra pati didžiausia žmogaus gyvenimo šventė, ypač jeigu tai dar kūrybinės veiklos prisotintas gyvenimas. Man regis, ir dailininkui prof. K. Morkūnui kūrybinė kasdienybė ir yra pati didžiausia šventė, nes tik kūryba ir darbas gyvenime palieka pėdsaką, gal šiek tiek net ir keičia gyvenimą.

Baltas kryžius vitražo erdvėje

Utenos Dievo Apvaizdos bažnyčiai prof. K. Morkūnas kuria išpūdingą vitražų kompoziciją, kuri neabejotinai praturtins ne tik šią bažnyčią, bet tikriausiai taps ir Utenos įžymybe. Taip spėlioti leidžia visa ligšiolinė profesoriaus veikla, begalinė jo kūrybinė atsakomybė ir sugebėjimas konkrečiu meniniu vaizdu perteikti esmines savo epochos, o gal ir visuotinesnes estetines vertybes bei idealus.

K. Morkūno vitražų feeriją sudarys erdvinis vitražas altorinėje bažnyčios dalyje su Apvaizdos įvaizdžiu 16 metrų aukštyje ir 14 langų vitražų ciklas, kuriame bus pateiktas Kristaus kryžiaus kelias. Tipiškas siužetas, aptinkamas kone visose katalikų bažnyčiose, tačiau tikrasis menas tuo ir skiriasi nuo amato, kad reikalauja kas kart naujo temos sprendimo būdo.

Dailininko K. Morkūno raktas į 14 Kristaus kryžiaus kelio epizodų – tai baltas kryžius, lyg žaibu perskrodžiantis kiekvieną iš šių vitražų. Nė vienas iš tų kryžių nesikartoja, kiekvienas erdvėje užims skirtingą padėtį. Vienas jau pasviręs, nes Kristus sukluo, kitas vitraže užima lango įžambinės padėtį, o vyksmo kulminacijoje išvystame net žemyn smingantį kryžių. Kryžius išreiškia ir Kenčiančiojo būseną, sustiprina ir stebėtojo – šiuo atveju kiekvieno iš mūsų – emocinius išgy-

venimus, mintimis lydint Atpirkėją Jo gyvenimiškajame kelyje.

Šiandien visa tai matome dailininko piešiniuose, eskizuose, kurie nuolat tobulinami, įgauna vis naujų meninės išraiškos subtilybių. Vietomis tikėtų kryžių perteikti horizontaliai, bet juk netilptų į lango erdvę, norint kryžių visose padėtyse išlaikyti to paties mastelio. Menininkas supranta, kaip lengva čia prarasti saiką. Štai kad ir kalimo prie kryžiaus motyvas. Meninėmis priemonėmis gana sudėtinga perteikti tą fizinę kančią ir emocinę kulminaciją, nes lango erdvės nepakeisi. Dailininkas norėjo apversti kryžių – būtų lyg ir logiška išbaigta meninė tema, tačiau laiku susigriebė: apverstas kryžius – tai juk satanistų simbolis. Vadinasi, reikia iš naujo apmąstyti, kaip giliai ir teisingai tikėtų perteikti Kristaus kančios simboliką, nepažeidžiant Krikščionių bažnyčios kanonų.

Įveikiant prieštaras sukuriama harmonija

Kryžius – tai tikėjimo simbolis, o svarbiausias veikiantis asmuo visuose vitražuose – tai Kristaus figūra. Ji tarsi priklausoma nuo to balto kryžiaus, bet gal tai kryžius atliepia Kristaus fizinių būvį ir emocinę būseną? Teisingiausia sakyti, kad Kristaus figūra ir kryžius sudaro vieną nedalomą visumą, įgyja tam tikro apibendrinimo ir visuotinio prasmę.

Tose 14-oje kelio į Golgotą „stotelių“ Kristų lydi ir supa daug veikiančių asmenų, kuriuos norint perteikti tenka ieškoti atitinkamų meninių priemonių. Tai nėra paprasta, nes į lango vitražą neįmanoma sustalpinti visų Kristų lydėjusių ir su juo bendravusių asmenų, priešiškių ir užjaučiančių, per kuriuos menininkai paprastai ir perteikia sudėtingiausius žmogiškųjų išgyvenimų niuansus. K. Morkūnas, norėdamas išsitemti konkrečioje vitražo erdvėje, kurią riboja langų dydis, priverttas atsiskirti daugelio pagalbinių siužeto figūrų, tačiau negali atsiskirti paties siužeto prasmės – kaip suderinti sunkiai derinamas prieštaras?

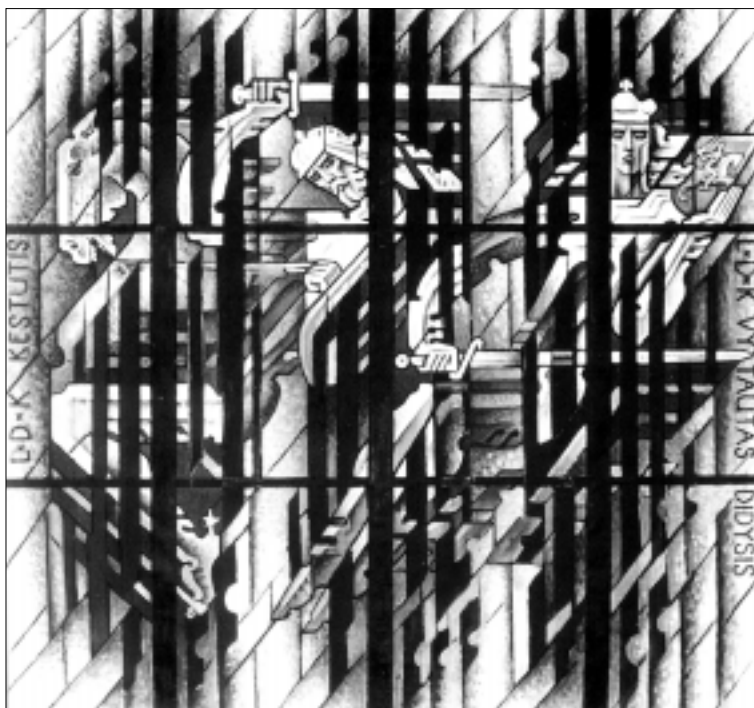
Dailininkas randa originalius, nors atrodytų ir paprastus sprendimus: pasitenkina viena kita šalutinių figūrų veido detale, kaip kad Kristaus pokalbyje su moterimis (*Gailėkitės ne manęs, o savo vaikų*), kartais pakanka parodyti tik romėnų kareivių priešiškas rankas su Kristaus kalimo prie kryžiaus įrankiais, virvėmis aprištas rankas ir t. t. Kristaus masto figūros tėra kelios – Marija, Pontijus Pilotas, o kitų tėra tik simbolinės užuominos. Kartais ir paties Kristaus figūra staiga sumažėja iki labai mažo dydžio: tai *Pieta*, kai kūniškumą tarsi prarandantis Kristus Sūnus atsiduria Motinos rankose.

Kristaus figūra praranda materialumą ir kai kuriuose kituose vitražuose, ir pro Dievo Sūnaus kūną matyti rusvos bažnyčios sienų plytos. Užtat tada dominuoja Atpirkėjo širdies motyvas. Tai taip pat prasmingas sumanymas.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

MOKSLO LIETUVĄ REMIA:

Lietuvos didieji kunigaikščiai Kęstutis ir Vytautas – iš kol kas neįgyvendinto ciklo „Senolių keliai“

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas

Kalbos redaktorė Rūta Krasnovaitė

Stilistė Jūratė Veniūtė

Dizaineris Valdas Balciukevičius

Patarėjai: V. Būda, R. Goštautienė, J. Puodžius, A. Ramonas, D. Stančienė, A. Targamadžė, E. K. Zavadskas.

Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 2001 Vilnius

El. paštas: mokslo Lietuva@takas.lt, tel/faks. (8 ~ 5) 212 12 35

Laikraštis internete: <http://ml.lms.lt>

Redakcija, pritardama ne visoms autorių mintims, jas toleruoja.

Perspauddinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://ml.lms.lt> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“.

ISSN 1392-7191

Leidžia

UAB „Mokslininkų laikraštis“

SL Nr. 169

Spausdino

UAB „Sapnų sala“

S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius